

चांदोबा

जून १९८१

विचित्रपुरी

संवसिरी नावाच्या गावी गोपू नावाचा एक तरुण मुलक रहात असे. त्याचा त्याची आजी त्याच्या लहानपणी एक गोष्ट सांगत असे. म्हणे त्या गावाच्या पवित्रमेला विचित्रपुरी नावाचे एक गाव आहे. त्या गावातल्या रहिवाश्यांना काही देवी शक्ती प्राप्त होण्या वगैरे वगैरे. त्या गोष्टीचा ठसा गोपूच्या मनावर खोल बसला होता. गोपू मोठा झाला तोपर्यंत त्याची आजी मारली होती. परंतु तिने विचित्रपुरीची जी गोष्ट सांगितली होती त्या गोष्टीचा ठसा अद्याप कायम होता. ती गोष्ट खरी असावी असे गोपूला फार वाटे. त्या गोष्टीची खात्री करून घेण्याची ठसुकता नित्य वाढतच गेली. त्याने धुकळ प्रयत्न करून पाहिला. कित्येकांना विचारले; पण प्रत्येकाने 'असं गांव आम्ही नाही बुरा एकल' असेच उत्तर दिले. काहीनी तर

असेही सांगितले की असं एखादं गांव असणेच अशक्य. तरी गोपूच्या मनात ती गोष्ट बर करून बसली होती व त्याला वाटे की असं गांव नक्कीच असलं पाहिजे. एकदा गोपू कोणाच्या तरी कापामिर्मिले परगावी गेला. परंतु वेताला वाट चुकून तो कोठे तरी अडकला. गैरका त्यावेळी फार मोठा पाऊस पडला आणि तो वाट सोडत सोडत कोणत्या तरी दुसऱ्याच गावी आला.

त्या गावात चालत असता त्याने एकाला त्या गावाचे नाव विचारले—'या गावाचे नाव काय हो?'

तो माणूस म्हणाला—'म्हणजे तुम्हाला माहीत नाही का? हो विचित्रपुरी आहे!'

ते उत्तर ऐकून गोपूला परमानंद झाला. त्याला वाटलं की उगिरां का होईना आजीने सांगितलेल्या गावी आपण येऊन पोचलो.

त्याला वाटलं की आपण केवढा विजय मिळविला? तो त्याच आनंदात त्या गावात फिरू लागला. वाटेत त्याला एक फळांचे दुकान दिसलं. त्या दुकानात पिकलेली गोडमोठी खुपर केळी होती. ती केळी विसतांच त्याला भूक लागली. त्याने दुकानात जाऊन एका रुपयाची केळी विकत घेतली आणि तेथून निघून गेला.

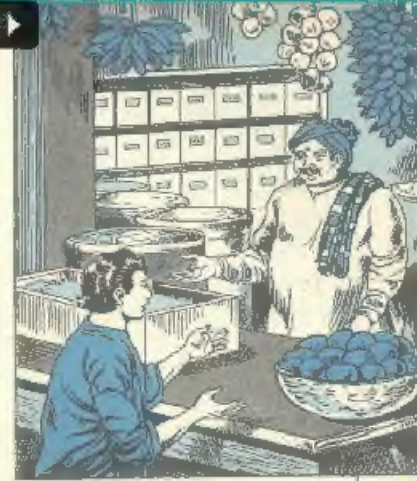
थोडे अंतर चालून येथ्यावर दुकानदाराला पैसे न दिल्याचे त्याला आठवलं. त्याने परत येऊन दुकानदाराची माफी मागितली आणि रुपया घ्यायला खिशात हात घातला. तेव्हा दुकानदार म्हणाला—'अहो, तुम्ही मला एक रुपया दिलात की! विसरलात वाटतं?'

गोपूने चकित होऊन आपल्या खिशात हात घातला व पैसे काढून मोजून पाहिले. एक रुपया कधी होता. त्याला वाटलं की आपण रुपया दिला व आपणच विसरलो.

तेथून गोपू आणखी थोडे अंतर पुढे गेला. त्याला एक माणूस कोणाचा तरी तुटलेला पाय उचलून घेऊन जात असलेला दिसला.

गोपूने त्या माणसाला विचारले—'तू हा कोणाचा पाय कोठे घेऊन चालला आहेस?'

तो म्हणाला—'हा पाय माझ्या चाकट्या भावाचा आहे. त्याला एक गळू झाला आहे.

ते कापून पट्टी बांधून आपल्याला वेडाकडे नेतो आहे."

ते ऐकून गोपूला नाउळं की आपल्याला वेड तर लागलं नाही? तरी तो त्या माणसाच्या पाठीपाठ पहायला निघाला.

त्या माणसाने तो पाय नेऊन बेंचाला दाखविला. बेंचाने गळू कापून ओपच लावले व पट्टी बांधली, तेव्हा तो माणूस तो पाय घेऊन आपल्या घरी गेला. खाटवर पडलेल्या आपल्या चाकट्या भावाच्या मोठक्या पायाला तो पाय लावल्याबरोबर चिकटला आणि माऊ चढविशी खाटेवरून उठून उभा राहिला व थोडा घरात चालला हो. नंतर त्याच्या

बिह्यावर आनंदाची एक लहर दिसू लागली, जणूकाही तो इलाज झाल्याने त्याचे समाधान झाले आहे.

गोपूने त्या माणसाला सुरवातीपासून आपली ओळख सांगून आजीने सांगितलेली गोष्टपण सांगितली. त्या दिवशी रात्री दोघां भावांनी आग्रह करून त्याला आपल्या घरी जेवयला राहायला सांगितले.

जेवल्यानंतर शोपायच्या बांधी तिघे बोलत बसले असता मोठ्या भावाच्या ओळखात एक किडा गेला तो गोपूने पाहिला. म्हणाला-“तुमच्या ओळखात पडलेला किडा मी काढतो, पुंकर घालून!”

“काही गरज नाही हो!” असे म्हणत त्या भावाने आपले बुबूळ हाताने काढून ते फिरवून पाहून त्याला लागलेला किडा समालाने पुसला आणि बुबूळ पुन्हा जागच्या जागी ठेवून दिले. मंतर गोपूशी पुन्हा बोलू लागला, जणू काही, काही विषय घडलेच नाही!

दुसऱ्या दिवशी गोपूला वाटले की ते गाव सोडून लगेच निघून जावे. कारण त्या गावच्या लोकांची राहणी त्याला विचित्रच वाटली व त्याला त्यांची घास्ती वाटली. परंतु दोघां भावांनी त्याला आपली चार दिवस राहण्याचा आग्रह केला.

गोपू म्हणाला-“मी राहलो असतो हो, परंतु माझी घरात कित्येक कामे पडून राहली आहेत. पावसाळ्या मी अडकून राहलो, म्हणून इतका वेळ तुमच्याबरोबर राहू नको. आता तास भर मुद्रा रहा म्हणालात तरी मला राहता येणार नाही. साक करा!” असे हांगून गोपूने तेवून पाय काढला आणि आपल्या गावची वाट घरली. ते दोघे भाऊ थोडे रागानेच म्हणाले-“तर मग जा मसणत!”

परंतु दुसऱ्याच अणाला गोपू आपल्या शरीर होता. त्याला आश्चर्य वाटले की आतापर्यंत घडले ते सारे स्वप्न होतं की मनाचा केवळ श्रम होता? आणि ती निचिजगुरी...?

माणसाची लायकी

एकदा रामपूरच्या इनामदाराकडे दोघे तरुण आले. दोघे सुनिश्चित होते. एकाच नाव होत भारद्वाज व दुसऱ्याच पांडितराव. इनामदाराच्या एका मित्राने दोघांना इनामदाराच्या नावे एकेक चिट्ठी लिहून देऊन त्यांना इनामदाराकडे पाठविले होते.

इनामदार चिट्ठ्या वाचून दोघांना म्हणाले-“माझ्या कचेरीत तूर्त रिकामी जागा नाही. परंतु माझ्या मित्राने माझ्याकडे पाठविले आहे तर मी तुम्हाला कोरा परत पाठविणार नाही. तुम्हाला मी दोन दोन एकर जमीन देतो. ती निरनिराळ्या जागी असेल. तुम्ही अग म्हणत कसल पहा, काही मिल्कत इतने का? तुम्हाला पैसे भाडवळ म्हणून कर्जाक देतो. एक वर्षभर काम करा. पैसे मुटले तर कर्जेफट करा. तमचे पोट भरेल एवढी कमाई

तुम्हाला नक्कीच होईल.” असे सांगून इनामदाराने चिट्ठी देऊन एकाला शिरगानला पाठविले व दुसऱ्याला शिवपूरला घाडले.

इनामदाराची चिट्ठी घेऊन भारद्वाज शिरगावी गेला व तेथल्या कुळकर्ण्याला चिट्ठी दाखवून दोन एकर जमीन त्याच्याकडून मागून घेतली. ती ओसाड जमीनच होती. त्या जमिनीत चिंचेची व बायळीची झाडे वाढलेली होती. भारद्वाजच्या मनात एक विचार आला.

गावकर्ण्याकडून त्याला कुळले की त्या जमिनीतली तावी चिटाना जास्त उपयोगी आहे. त्याने विचार केला, शेतीपेक्षा हा थंडा काय वाईट आहे? त्याने विटा कर-णाऱ्या-दोघांतिघांना भेटून विटाचा धंदो सुरू केला. जमिनीतली हाड विटांच्या भट्टीला चांगली उपयोगी पडली. विटा भाजून झाल्यावर त्या उचलून न्यायला

व्यापारी घाबले. त्याला विटांची चांगली किंमत मिळाली.

त्यानंतर त्याने विटा काळण्याचा बंधाच सुरू केला. एक वर्ष संपल्यावर तो इनामदारांचे कर्जफेडायला निघाला.

इनामदारांनी भारद्वाजला विचारले—
“तू हे पैसे कसे मिळविलेस रे?”

भारद्वाजाने वर्षभरात त्याने जे जे केले, ते थोडक्यात सांगितले व इनामदारांच्या लपकाराबद्दल कृतमता दर्शवून म्हणाला—
“तुम्ही मी कित्येक गावांत विटा पुरवितो आहे. हल्ली विटांचा व्यापारी म्हणून मला लोक ओळखू लागले आहेत. पुढे मला स्वतंत्रपणे चांगली मिळकत होईल!”

इनामदार खुच होऊन म्हणाला—“तू मी दिलेले कर्ज फेडण्याची गरज नाही. हे मी दिलेले इनाम समज व सचोटीने घेता कर.”

भारद्वाजासारखीच पंडितरावांचे शिव-पूरच्या कुळकण्यांकडून दोन एकर जमीन घेतली. ती ओसाड जमीनच होती. इनाम-

दारांनी दिलेले भांडवल लावून त्याने मजुरांकरवी शेत नांगरविले आणि सिंध्या लावल्या. परंतु शाळेत न पडल्यामुळे शेत वाळून गेले.

पंडितरावाने इनामदारांना घटलेले वृत्त सांगून सर्व रुपये संपल्याचे सांगितले. पुढे पैसे मिळतील तसे फेरीत जसे वचनही दिले. नंतर त्या जमिनीची गरज नसल्याचे—ही सांगितले व दुसरे एकाडे काम मिळू शकेल का विचारले.

इनामदाराने पंडितरावाला आपल्याच कचेरीत कारकुनाची नोकरी दिली. नंतर आपल्या मित्राला पत्र लिहून कळविले—
“तुम्ही माझ्याकडे ज्या दोघां तरुणांना पाठविले होते ते दोघे सुशिक्षित आहेत खरे, परंतु त्यांपैकी भारद्वाज स्वतः आपल्या लायक बंधा सोडून धंदा करू लागला आहे. परंतु पंडितराव कोस पंडितच निघाला. त्याच्यात नोकरी करण्याचीच लायकी आहे. म्हणून मी त्याला आमच्याच कचेरीत लावून घेतले आहे.

[१२]

[शुक्रांचे व रावटी लोक आपला शेवट काहीत जसगार करी समजून शहरात आपल्या सैनिकांसह एका शुद्धेतर शिबून संपून बसला. नंतर सैनिक साडावर बसून पाहारा देऊ लागले. शुद्धेच्या जातल्या बाजूने बोलण्याचा आवाज शास्त्रावर समरसेनाने त्रिकवे जाऊन एक चोरदारवाजा उचलला. त्या पाडोपाड दोघा बलवंक माणसांनी त्याला झाले. पुढे—]

अकस्मात दोघा बलवंक माणसांनी शहरात दो डोंगराळ प्रदेश होता आणि एक मोठी चालून त्याला परल्ल्यामुळे समरसेन दरी विसत होती. त्याला उचलून घेऊन स्वतःचे रक्षण करू शकला नाही. त्याच्या शाराचे दोघे डोंगरावरून जाली उतरून लोणले. दूर अंतरावर भिणमिणत असलेले काही दिवे विसत होते.

समरसेनाने धरून नेणाऱ्यांना विचारले—
“कोण तुम्ही, मला का घळन नेतो आहे?”
त्या प्रश्नाचे काही उत्तर न देता त्याला नळते. तो चांदीबाजचा प्रदेश पाहू लागला. धरून नेणारे परस्परांकडे ताकदी पाहत.

तसे काही अंतर चालून गेल्यावर दिव्यांचा उजेड नवळ येत असल्यासारखं वाटलं. वाटेत झाडावर पाहारा देत बसलेल्यांपैकी एकजण मोठ्याने ओरडून म्हणाला-“आपलं लोक बरेचाला तरी बरून घेऊन येत आहेत. त्यांना जाऊ द्या पुढे.” त्याच्या पाठोपाठ आणखी तसेच बरेचसे आवाज ऐकू आले. ते सर्वे पहात असतां समरसेनाला आश्चर्याबरोबर भय-मुढां वाटू लागले.

काही वेळाने ते दोघे समरसेनाला एका घरी घेऊन गेले. त्यांनी दाराची कडी बाजविताना एकाने येऊन दार उघडले. त्यांनी समरसेनाला आत नेऊन पुरहा त्याचे हातपाय बांधून टाकले व म्हणाले-“जाव राजभर तू याच खोलीत शोणायचं! उजाडल्यावर सुभी गत काय ती तुला दिसेल!” म्हणत व दार बंद करून दोघे निघून गेले.

निरुपाय स्थितीत त्या अंधारकोठरीत रात्र काढण्याशिवाय समरसेनाला दुसरा मार्गच नव्हता. उजाड लागल्याचं कोंब-इंधाचं आरवणं सुरू होताच कळलं. आणखी थोड्या वेळाने देवळातल्या घंटा वाजल्या. त्या पाठोपाठ कोणी घालत येत असल्याची चावूळ ऐकू आली आणि नंतर ‘किरकिर’ असा आवाज करीत दार उघडले गेले.

समरसेनाने मान घळवून पाहिले. नवीनच कोणी बोधेजण होते. त्यांच्या हातसं तलवारी होत्या. ते करड्या मजरेचे पहात समरसेनानवळ आले. दोघे परस्परांशी खूपने काही श्रोतून असल्याचे पाहून समरसेनाने त्यांना विचारले-“त्या घंटा वाजल्या कि देवळातल्या घंटाच ना?”

त्या प्रश्नाचे उत्तर म्हणून त्यांच्यापैकी एकजण हसून म्हणाला-“त्या देवळातल्या घंटा नव्हत्या; तुझ्या मरणापूर्वीची सूचना होती. व्याघ्रदत्ताने विचारलेल्या प्रश्नाची शरळ उत्तरे तु विली नाहीस तर तुझी खंभर धध भरलीच समज! खबरदार!”

‘हा व्याघ्रदत्त कोण बरे! भावेपाकडून माला कोणते असें माहित कळण्यासारखे

आहे?’ या प्रश्नांची उत्तरे किती वेळ विचार केला तरी समरसेनाला कुचकी नाहीत. क्रूर करड्या मजरेने आपल्याकडे पहात असलेल्या व्याघ्रदत्ताच्या नोकरांना विचारून काही फायदा नाही असा विचार करून समरसेन गप्प राहिला.

व्याघ्रदत्ताच्या अनुयायांनी काही बोल-ल्याशिवाय समरसेनाचे हातपाय सोडले आणि त्याला खोलीतून बाहेर घेऊन आले.

“मला कोठे घेऊन चाललां जाहां?” प्रश्नसेनाने विचारले.

त्या प्रश्नाचे उत्तर देताना रागाने त्यांनी समरसेनाकडे पाहिले व म्हणाले-“तुला आमचा नापक व्याघ्रदत्त याच्याकडे घेऊन

पुढे मीनपणे चावू लागले. समरसेनाने काही वेळ थांबून त्यांना पुन्हा तोच प्रश्न विचारला.

तेव्हा त्या दोघांपैकी एकजण म्हणाला-“ते सर्व आमच्या नावकाला विचारलेस तर ते सांगतील.”

ते उत्तर ऐकून त्यांना आणखी काही विचारण्यात अर्थ नाही असे समरसेनाला वाटले. उंचनटघाच्या प्रदेशातून खाली सखल प्रदेशात आल्यावर त्या दोघांनी समरसेनाला खांद्यावरून खांदी उतरविजे आणि त्याच्या हातापायांना बांधलेल्या दोऱ्या सोडून टाकल्या. नंतर समरसेनाचे दोन्ही हात पिळवटून घेऊन ते पुढे चालू लागले.

Fullscreen

127

X

◀

⋮

▶

14 / 68

कुडलिनी द्वीपावरच्या एकाच गावचे रहि-
वासी असावेत. या कुडलिनी द्वीपात
आपण त्यांचे वंशज कवस्थाय असे घेत
आहो, याबद्दल तुला आश्चर्य वाटत नाही
का ?" व्याघ्रदत्त म्हणाला.

समरसेनाला, तो त्यांच्या कैदेत पडल्या-
पासून सर्व आश्चर्यजनक गोष्टीच ऐकायला
मिलत होत्या. त्याला कोणी का कैद
केले, हीच आश्चर्याची गोष्ट होती. कुड-
लिनी द्वीपाचे नाव सांगून त्याचे पूर्वज
तिथलेच होते हे हा सांगतो आहे आणि
एकंदर यास बोलणेच आश्चर्य करण्या-
सारखेच आहे.

अशा सतःस्थितीत समरसेन म्हणाला-
"व्याघ्रदत्ता! मला तू म्हणालास तो
प्रत्येक गोष्ट आश्चर्यकारकच वाटते आहे.
मला तुक्या अनुयायांनी का घेऊन आणले
याचेच आश्चर्य वाटते आहे. मूळ तुम्ही
सर्व या द्वीपात आलां केव्हा ?" समरसेनाने
धीर करून विचारले.

व्याघ्रदत्ताने काहीवेळ समरसेनाकडे
खोल नजरेने पाहिले व डोळे उघाडून
म्हणाला-"समरसेना, तू, तुला जस काही,
काहीच माहीत नाही असं तोंड करून
बोलतो आहेस, अशी शका मला वाटते
आहे. ते अंधू, हे, मला जे सांगायला
आहे ते मी सांगत राहतो. ऐक! अमन-

द्वीपावरच्या गावचेय राजाचा मुला माहि-
तीच नाही असे तर नाही ना ? तो अनेक
वेळावर स्वाग्या करीत लूटमार करीत
आपल्या कुडलिनी द्वीपावर मुडा घालून
आला व त्याने ते लूटले. आपल्या देशातल्या
गुरवीरांना घेऊन त्याने त्यांना आपले गुलाम
केले आणि आपली काही बेटे लुटण्यासाठी
जहाजातून निघाला. या प्रयत्नात तो या
बेटावर आला व यत्न बेटावर तो मृत्यु-
मुखी पडला ही गोष्ट तुला माहीत असावी,
असे मी मानतो तो मेळ्यावर त्याचे
गुलाम असलेले आपले पूर्वज स्वतंत्र झाले
आणि याच बेटावर राहू लागले. आपले
पूर्वज स्वतंत्र व्हायला शाक्तेयांच्या दोघां
मांजिक शिष्यांमधील जितुष्ट चांगलेच
उपयोगी पडले. त्या दोघां शिष्यांची
माहिती तुला असणारच !"

"होय, आहे माहिती !" समरसेन
म्हणाला.

"तर मग त्या शाक्तेयाचे त्रिशूल कोडे
आहे, हे सांग. चंडीदेवीच्या प्रसादाने शक्ति-
संपन्न असलेल्या त्या त्रिशूलाचा प्रताप तुला
माहीतच असेल." व्याघ्रदत्त म्हणाला.

त्या त्रिशूलाची गोष्ट ऐकताच समरसेन
चकितच झाला. व्याघ्रदत्ताने शमन दीपा-
वरच्या शाक्तेयाविषयी जे काही सांगितले
त्यातलं एक अक्षरही समरसेनाला माहीत

नव्हते. चतुराक्ष एकदा त्याचा गुरू शाक्तेय
याच्याविषयी काही सांगत होता. परंतु
शाक्तेयाने कुडलिनी द्वीप लुटले होते हे
समरसेनाने ऐकले नव्हते. चंडीदेवीने
शाक्तेयाला दिलेल्या त्रिशूलाविषयी समर-
सेनाला काहीच माहीत नव्हते म्हणून तो
म्हणाला.

"व्याघ्रदत्ता ! तुम्ही विचारलेल्या एकाही
प्रश्नाचे उत्तर मला देतां येणार नाही.
तुम्ही मला वृक्षीच्या समजुतीने कैद
करविले असावे शाक्तेयाविषयी किंवा
त्याच्या जेवळच्या दिव्य शक्ती असलेल्या
त्रिशूलाविषयी मला काहीच माहीत नाही."

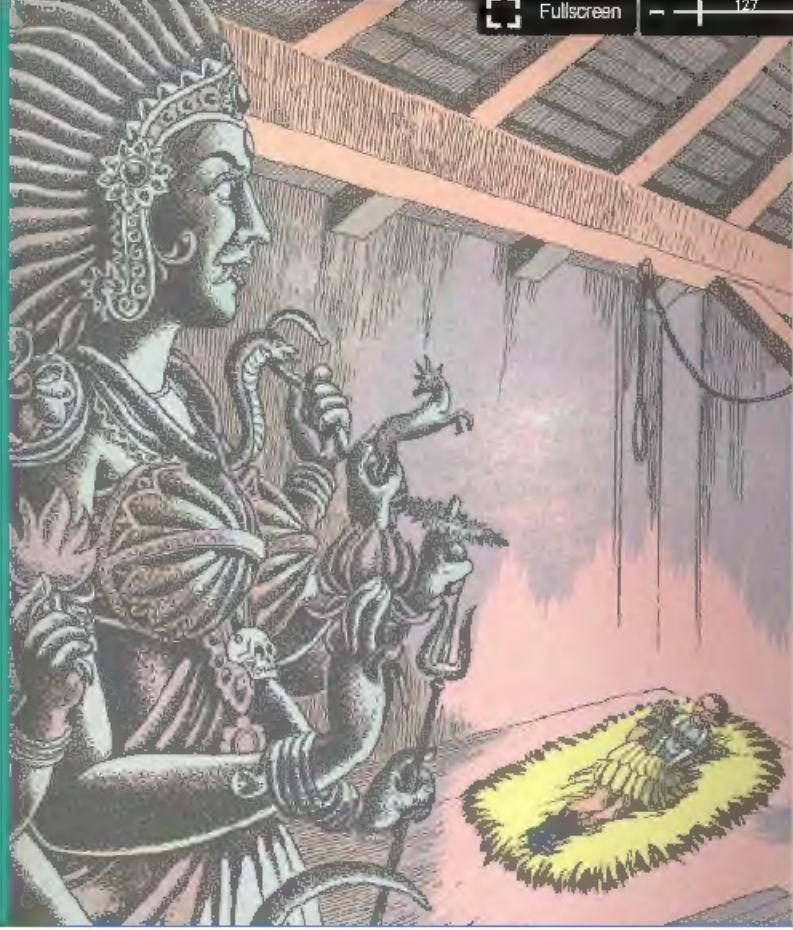
समरसेन नम्रपणे म्हणाला.

जात माहीत तेथे तोंड संभाळून बोल व
शाहापणाने वाग !"

काही बंतर चालून गेल्यावर ते एका
मोठ्या वाड्यात व्हायले. तेथे निरनिराळी
शास्त्रास्त्रे धारण करून अनेक सैनिक काही
सरी बोलत होते.

एकाएकी वाड्यातले एक मोठे दार
उघडले गेले. समोर एका उंच आसनावर
एक जण ऐटीत बसलेला होता. हाच
व्याघ्रदत्त असणार असे समरसेनाला अंदा-
जान वाटले.

"समरसेना ! याच व्याघ्रदत्त बरं का !
मी व्याघ्रमहलाच्या बतीने तुझे स्वागत
करतो. वज्रैक तजे परंज व माझे पदंज

समरसेनाचे उत्तर ऐकून व्याघ्रदत्त संतापला व म्हणाला—“तू अगदी भोळा असल्याने सोंग करून मला फसवू शकशील असे मानू नकोस. उद्या सकाळी दहा वाजेपर्यंत मी तुला अवजी देतो. त्या अवधीत स्वतःच्या जिवाची तुला कितीर अखेल तर तू सारे ते सांगून टाकणे तुझ्या हिताचे आहे. तसे तू सांगितले नाहीस तर तुला नवी भद्रनामूदीच्या अमोर दिला जाईल. येथे तुझे रक्षण करू शकेल अशा कोणीही नाही, हे विसरू नकोस.” त्यानं करब्या आवाजात समरसेनाला बजावून सांगितले.

ते ऐकून समरसेन तर मनकच झाला. त्याला एकही गोष्ट माहीत नव्हती त्याच्यावर त्या गोष्टी मांग, म्हणून बळननरी होत आहे. ही गोष्ट व्याघ्रदत्ताला बहुतेक माहीत नसावी, असे समरसेनाला वाटले.

व्याघ्रदत्ताचा ठकून होताना बोधां सैनिकांनी समरसेनाला तेंचून ओढून नेले आणि एका अंधारकोठडीत डाकून दिले. नंतर त्यांनी त्याचे हातपाय घट्ट बांधून ठेवले. त्या सोडीत एका बाजूला भद्रनामूदीची एक अर्धकर मूर्त होती.

शिपायांनी भद्रनामूदीची मूर्त समरसेनाला हाकविली व म्हणाले—“उद्या सकाळी दहावाज्याच्या आत आमच्या

नायकाला तू खरे ते सांगितलं नाहीस, तर या देवीसमोर तुझा बळी दिला जाईल, लक्षात ठेव!” असे समरसेनाला बजावून सांगून शिपाई तेंचून निघून गेले.

समरसेनाला धुकेशरीवर हातपाय बांधले गेले असल्यामुळे कायच जात होत होत. उजावट्यावर आपलं मरण चुकत नाही, ही भीतीही त्याच्या मनाला बसवून सोडीत होती. अशा संकटसमयी चतुराक्षासारख्या मांत्रिकाशिवाय आपल्याला मदत करणारा दुसरा कोण मिळणार? परंतु चतुराक्षाला ही गोष्ट कशी कळणार?

समरसेन याच विचारात असतां तीन प्रहर राव उकटून गेली. त्याचा जीव

तडफडत होता. त्याला काय करावे मुचत नव्हते. परंतु त्याला हुलकी जाल्यासारखे झाले आणि त्याच वेळी सोलीच नार उघडल्याचा आवाज झाला.

समरसेनात वळून एकदा पाहिले, दोघे जण आत आले, हे आपला वध करण्यासाठी व्याघ्रदत्ताने पाठविलेले त्याचे अनुयायीच असावेत. असे समरसेनाला वाटले.

त्या दोघांनी समरसेनाच्या हातापायांना बांधलेल्या दोन्ही काही बोलल्याशिवाय सोडल्या. हे सर्व काय चालले आहे, आश्चर्याकित होऊन समरसेन पहात असता त्या दोघांनी समरसेनाला आपल्याबरोबर चलायला खूण केवी आणि ते दोघे झाले बाहेर गेले.

समरसेन जलद काही एक बोलल्या शिवाय त्याच्या पाठोपाठ चालू लागला. काही अंतर चालून गेल्यावर त्यांना समोरेन व्याघ्रदत्ताचे दोघे सैनिक त्याच बाटेने येत असलेले दिसले, लग्नेच समरसेना-

बरोबरच्या दोघांनी एका घराच्या भिती बाड काढीसत समरसेनाला बले व म्हणाले-“तू भिण्याचं कारण नाही, मारही तुझे मित्र हितैषी आहे! ते येत आहेत ते व्याघ्रदत्ताचे भस्ती देणारे पाहारेकरी आहेत. आपण काळोखात दबा घेऊन राहून ते आल्यावर एकदम त्यांच्यावर गुप्त वडायचं व त्यांना ठार करायचं, बरे का!”

समरसेनाला त्याचे मित्र म्हणून सांगणारे असे सांगून गप्प झाले असतील नसतील, तितक्यात व्याघ्रदत्ताचे भस्ती देणारे पाहारेकरी तेथवर येऊन पोचले. काळोखात दबा घेऊन बसलेल्या सिघांनी अकरावात त्यांच्यावर हुल्ला करून त्यांचे गळे दाबून तांडे बंद केली व त्यांना वरून ओढीत गेऊन अवलंबून जूनी विहीर होती तीत त्यांना वकलेले.

त्यानंतर तिथे डोंगराळ वाटेने चालत सूर्योदयाच्या सुमारास एका खंडेगावात येऊन पोचले.

(क्रमशः)

ढळलेला निश्चय

विक्रमादित्याने आपला हट्ट सोडला नाही. तो साडाजवळ गेला, येत आंधावर काढून घेतले आणि नेहमीप्रमाणे घौन होऊन स्मशानाच्या दिशेने चालू लागला. तेथून येतात बसलेला नेताळ त्याला म्हणाला-“राबा, तू या अपराधीच्या वेळी स्मशानात भटकतो आहेस. कधी माणसाला आपला निश्चय बदलावा लागतो व पुष्कळदा त्याचा फायदाही होतो. नागराज नावाचा एक तरुण युवक आपल्या निश्चयापासून न डळगटारा होता. तरी त्याने शेवटच्या क्षणाला आपला निश्चय बदलला. ती गोष्ट मी तुला सांगतो.” असे सांगून नेताळ ती गोष्ट सांगू लागला.

नागराज नावाच्या एका तरुण युवकाला शहरात चांगली नोकरी होती. त्याचे लग्न झालेले नव्हते. त्याच्या आई-वडिलांच्या मनात नागराजाच्या मामाची

मुलगी स्वताला आपली सून करून घ्यायचा विचार होता. ती शिकली, सबरलेली व्हती. खेडेगावातच ती जन्मली आणि राहली होती. तनी ती सुंदरही नव्हती. तने लग्न करायचे तर नागराजाचीच असंही मनाशी ठरविले होते. परंतु तिच्यात विशेष बाब्राणण्यासारखा कोणताही गुण नसल्याकारणाने नागराजाच्या मनात तिच्याशी लग्न करण्याची इच्छा नव्हती.

नागराज कोणत्यातरी सणासाठी म्हणून आपल्या गावी आला होता. त्याचे आईवडील माला म्हणाले—“चांगला वेळी आलास. दासरीवर लग्न करून घे आणि शहरात जाऊन संसार घाट.” नागराजाने काहीच

उत्तर दिले नाही आणि दुसऱ्याच कोणत्यातरी विषय काढून मुख्य प्रश्न टाकला.

त्यादिवशी संध्याकाळी तो आपल्या गावापासून थोड्या अंतरावरच्या आमराईत फिरायला गेला. सूर्यास्ताच्या सुधाराम पाऊल पडू लागला. तो काही अंतर पळत आला आणि एका कुवळाला घराच्या ओसरीत पाऊस थांबेपर्यंत उभा राहण्याच्या विचाराने आला. परंतु तोपर्यंत तो चांगल्याच मिजला होता.

“करे रे! बराच भिजला आहेस की रे! भात घे, बाबा!” असे म्हणत एका म्हातारीने पुढे येऊन दार उघडले.

नागराज संकोच करीत नकार व देऊ शकल्यामुळे भात गेला. “संध्या, एक पंचा घेऊन ये, मुली! हा पहा, पावसात मिजून आला आहे.” या शब्दात घरात वळून म्हातारीने मुलीला हाक मारली.

“संध्या! चांगले नाव आहे!” मनातल्या मनात नागराज म्हणाला

इतक्यात पायातली पैजणे बोट आवाज करीत जवळ येत असल्याचा भास आला व दाराबाहेर थांबला. म्हातारीची मुलगी दाराबाहेर उभी राहिली व पंचा पुढे केला.

नागराज डोकं पुसू लागला. “तापवून कपभर दूध घेऊन ये बाळ!” म्हणत म्हातारीने पुन्हा मुलीला सांगितले

उत्तर दिले नाही नागराजाविषयी चर्चकशा केली. त्या दोघी काही दिवसांपूर्वीच त्या गावी खंडाने दिलेले शेत स्वतः करण्याच्या विचाराने आल्या होत्या. संध्या म्हातारीची एकुलती एक मुलगी होती. मुलीचे वडील फार दिवसांपूर्वी कोणत्यातरी बाजाराने मारले होते.

संध्याला पाहण्याची नागराजाच्या मनात फार उत्सुकता होती. परंतु दुसऱ्या पेला दारापर्यंत जाऊन म्हातारीनेच जाणल्यामुळे त्याला संध्याला पाहतो बाले नाही. दुसऱ्या दिवशी काहीतरी कामाचे निमित्त काढून नागराज त्यांच्या घरी गेला. म्हातारी खिडक्यांना नवीन कशीदा काढलेले पथ्ये लावीत होती. ती हसत नागराजला “बे ये” म्हणत सांगू लागली—“आयच्या संध्याला काम नसले की कशीदा कोशा वगैरेची कामे काढते!”

त्यावेळी त्याला संध्याने केलेले हसकर फराळाचे पदार्थ खायला मिळाले. परंतु तिचे दर्शन मात्र पडले नाही.

पुन्हा तिसऱ्या दिवशी आपल्या परसातल्या आडावरची दोन दाडिंबे काढून नागराज संध्याच्या आईच्या घरी गेला. समोरचे दार बंद होते. आतून गोंड किरटचा आवाजात गाणे ऐकू येत होते. ते ऐकण्यात नागराज वेहान विचरून गेला.

त्याच वेळी म्हातारी देवळातून परत आली. परंतु नागराजाचे तिकडे लक्षच नव्हते.

म्हातारीने जवळ येऊन लावलेले दार धकवून उपडीत विचारले—“आतांच आलास बाटत? आमची संध्या एकदा गाऊ लागली की कोणी आलंसेल तरी तिकडे तिचे लक्षच नसतं!”

संध्या आतल्या खोबीत होती, म्हणून नागराजला दिसली नाही. त्याने दाडिंबे म्हातारीच्या हातात दिली व इकडच्या तिकडच्या गप्पा करत घरी परतला. संध्या सर्व तऱ्हेने योग्य आहे असे त्याला वाटले. ती सुस्वस्थ नसली तरी लग्न

म्हाताराने मुठ हाऊन नागराजचा हात धरून त्याला उभे केले.

"मी तुम्हाला भेटायला येत होतो. कोणत्यातरी विचारात होतो आणि शेजारच्या गल्लीतून धावत पळत येत एका बैलाने कुशी बिली." नागराज म्हणाला.

म्हातारीने नागराजला घरात बोलावून नेले व त्याला एका जागी बसविले आणि मोठ्याने ओरडून हाक मारली—"संध्या! तांब्या! भरून पाणी तर घेऊन ये!"

माजघरातील पिडकीजवळ उभी राहून संध्या हे सर्व पहात होती. तिच्या तोंडावरून तिला काही कीवककणा वाटल्यासारखे दिसत नव्हतं. आईने हाक मारली तेव्हा ती खिंबकोतून हुलली व थोड्या वेळाने तांब्या भरून पाणी घेऊन नागराज होना त्या जागी आली.

तिचं सौंदर्य पाहून नागराज थक्क झाला. त्याने शहरातही इतक्या सुंदर स्त्रीला कधी पाहिले नव्हते. म्हातारीने जखम धुऊन काढली आणि त्यानंतर हुळद व पांढरं फडकं पट्टी बांधायला घेऊन पायला संध्याला सांगितल.

संध्याने हुळद व पांढरं फडकं आणून दिलं व घरात तिथून गेली. म्हातारीने जखमेवर हुळद लावून पट्टी बांधली. ती काही वेळ विप्रांतीसाठी पडून राहण्यावर

म्हातारीने विचारलं—"आता सोग, बाबा! तू काही सांगायला आला होतरस ना?"

नागराज म्हणाला—"लवकरच माझ्या मामाच्या मुलीशी माझं लग्न होणार आहे, तुम्ही सर्वांनी संध्या वगैरे सर्वांनी आलं पाहिजे वरं का?" असे सांगून घरी परतला.

येथेवर मोष्ट सांगून वेताळ म्हणाला—"राजा, मला एक शंका आहे! नागराजाने संध्याला प्रत्यक्ष पाहण्यापूर्वीच तिला मनाने बरले होते ताही का? तिचं रूप अगदी सानात्य असलं तरी तिच्याशीच लग्न करायचं त्याने ठरविलं होतं. तरी अगदी शेवटच्या चटकेला त्याने आपला विचार का बदलला? तिला तो आपल्या योग्य मामा-पला तयार नव्हता का? वा शकिते समर्थानकारक उत्तर साहीत असून तू दिलं नाहीस तर तुझ्या डोक्याची शंभर शकले होऊन तुम्हाला पार्श्वार कोळू लागली."

विक्रमादित्य म्हणाला—"नागराजाने आपला निश्चय बदलला, ते बरोबरच होते. कोणत्याही व्यक्तीत काही विशिष्ट

गुण असावेच लागतात ते नसले तर इतर धांगले कितीही गुण असले तरी ते निरर्थकच ठरतात. पुरुषात पौरुष, आत्माभिमान, शौर्य इत्यादी गुण आवश्यक असतात. तसेच स्त्रीस दया, कृपा, शील व सेवा हे गुण असावे लागतात. हे गुण नसलेली स्त्री पत्नी, माता इत्यादी स्त्री-सुलभ भूमिका यशस्वीपणे पार पाडू शकणार नाही. संध्याने नागराजाच्या हाताला लागलेल्या जखमा व त्यांतून वाहणारे रक्त पाहिले असूनही तिच्या मनात मोठीमुढा खळबळ उडाली नाही. त्याबद्दल तिचे द्वेष दगासारखे होते हे स्पष्ट नळगे. म्हणून तिच्यात इतर सर्व गुण असूनही व ती सुंदर असूनही तिच्या पेक्षा जास्त प्रेमळ, शीलमंपन्न अशा आमाच्या मुलीशी लग्न करणे नागराजला साहजिकच योग्य वाटले."

अशा तऱ्हेने राजाने मौन मंग होताना वेताळ प्रेतासह नाहीसा झाला आणि झाडात जाऊन जांबकळू लागला.

(कल्पित)

निर्णय

राजारामला एकच एक मुलगा होता.

त्याचे नाव त्याने बलराम ठेवले आणि त्याला प्रमान लाडात वाढविले. बलराम एक उदट मुलगा मिघाला. त्याला भय नानाची वस्तूच माहीत नव्हती, बघ भड्डा किंवा अक्ती कोठून असणार? काळोखात ती कोठेही निर्जन अवलतही जायला भीत होते. राजारामाला बलराम म्हणजे एक संपस्याच होती. भय न राटणे हा एक चांगला गुणच म्हणावा लागेल. परंतु त्याच्यामुळे जिवाला धोका असण्याची शक्यतामुद्धा असू शकते. उदाहरणार्थ निर्मयपणे तो वाघासमोर जाऊन उभा राहिला तर वाघ त्याला खाऊन टाकील. राजारामाने बलरामाला भय वाटणे म्हणजे काय हे शिकवायच ठरविले. एकदा त्याने बलरामाला गावाबाहेरच्या धडाधडाशाडावर चढून कोबळी पाने आणायचे काम सांगि-

तले. त्यापूर्वी त्याने एका माणसाला भयकर रूपवेश करून त्या शाडावर बसून दाहा दला सांगितले होते. बलराम निभयगण आडावर चढून गेल्यावर त्या माणसाने शाडाच्या जरण्या बाजूने भयकर आवाज काढून बलरामाला भेडडवण्याचा प्रयत्न करून पाहिला. बलराम ध्याला तर नाहीच, वर चढून गेला व स्थाने त्या माणसाला झाडावरून खाली ढकलून पाडल. तो माणूस कसाबसा आपला जीव नचवून पळाला व सरळ राजारामाकडे जाऊन त्याने त्याच्यावर गुजरजेव्हा प्रसंगाचे वर्णन केले.

राजारामाने बलरामाला अनेक प्रकारे भय वाटविले. गाद्याळी खटपट केली. परंतु ती निष्फळ ठाली.

बलरामाला विसावे वर्षे लग्नाने तर बरी राहिला तर त्याला संभाळण कट्टीज.

दाड. सध्याच्या तो काही शहरे फिरत याल तर त्याला भीतीची कल्पना येईल व बोडफार लोकज्ञान होईल असा विचार करून राजारामाने बलरामाचा चार पैसे देऊन तीन चार महिने कोठेतरी दिसून फिरत यावला सांगितले.

बलराम एका मोठ्या शहरात काळा वस्त्र तळ्या गपती दिवसभर काढून सध्या- काळा तो गावाबाहेरच्या एका जुन्या घरावर टांगोवायला गेला. धर्मशाळकडे स्थान जात असताना पाहून एक जण म्हणाला. बरे त्या बाजूला जाऊ नकोस! राजाराम उलटल्यावर त्या धर्मशाळेचे माने पताने.

परंतु बलरामाने दुर्लक्ष करून मध्यरात्र झाल्यावर खरोखरच भुनका पार्थशाळत घाली व बसण्यापास पाहून हसू लागली. त्यांना पाहून व त्यांचे तसू एकून बलराम म्हणाला. 'बाहो, राजाच म्हणून भुनकायने' त गळून भुन आणि जास्तच हसू लागली व बलरामाला उचलून घेऊन पाचत यात गावाबाहेरच्या एका जंगला काड्यात झाला. त्या रात्रच भुनकायने त्याचे वायक नचवून मुलगा राहिल.

भुने उचलून घेऊन गेली त्यात बलरामाला मजाच घालली. बाड्यात घेऊन जाऊन भुतांना बलरामाला एका

खाटवर राकले आणि खाट गरगर फिर लागली. 'बाहूबा! बाहूबा! गमत आहे नुब!'. म्हणत बलराम हसू लागला.

भुतांना आश्चर्यच वाटले कारण ती कोणासमोर आली की ती व्यक्ती भिऊन जात असे. या उलट बलराम थाला तर नाहीच, खाट गरगर फिरत असता हा गमत म्हणून हसत होता. भुतांनी ती गोष्ट आपल्या राजाला सांगितली. भुतांचा राजा भीतिभर बघ होता तर त्याचे दाखी हातभर लांब होती. तो चाले तेव्हा त्याचे दाखी जमिनीवर लोटले.

बलरामाची माहिती कळल्यावर भुतांचा राजा राजारामात खाटजवळ आला. त्या

राजाचे ह्मण पाहून बलरामाच्या जास्तच हुंसा आला त्याने उठून बाजूने राजाच्या हातातली कुन्हाडी हिसकावून घेतली राजाला जास्तच राग आला त्याने खांद्यात जोराने बरतार फिरविली त्यामुळे बलरामाच्या भोवती न वाटता त्याला त्यात जास्त मजान वाटली व त्याने राजाच्या कुन्हाडीने त्याची दाढी कापून हाकली त्याची दाढी कुन्हाडीच्या दाड्यात अडकली व मुताका राजा लोंबकळू लागला

“दादा रे, मला कसा तरी ओढून बाहेर काढ, तू मागशील ते मी देतो” मुताका राजा म्हणाला बलरामाने दाढी काढून काढली व राजाला धाचकिल “तू चांगलाच खूप विसतो आहेस की रे! माझ्याजवळ असे बरे आहे ते सर्व मी तुला देतो तू ते घे आणि माझ्या मुलीसो लग्न करून दे” मुताका राजा म्हणाला ती मुलगी मृत नव्हती एका राजाची मुलगी होती. मुताका राजाने तिला तिच्या

बापाच्या वाढपातून नव्वेवून अंणन हें बलरामाने तिला घेतलें व ती निवृत्त बापाकडे घेऊन गेली

लहानपणापासून न हीवी न उल मुली एकाएकी परत बोलली पाहून राजा परधानंद झाला त्यास बलरामाचा साकार केला आणि एक मोठा उत्सव केला या उत्सवाला बलरामाचा बाप राजासममूह आला मुलाच भाग्य उदयास आरंभ पाहून त्याला आनंद झाला व त्या परतु या मुलाला कोणाचही कशाचही भय नाही तर पाण्यावर केव्हा कसं सुकर येईल याची भीती मात्र त्याला सतावत होती बलरामाच्या भयभीती नाही म्हणून तुम्ही काळजी करण्याचं कारण नाही धैर्य व साहस प्रत्येकात मसते त्याबरोबर सावधपणामुळे अशाचा आभार त्याने कोणताही काळ केळ तरी त्याने जागरूक राहून पाहिले त्याला असाय असाय असे जगात काहीच नाही मात्र सावधगिरी राखली पाहिजे।” राजा म्हणाला

न्यायाचे सत्र

सहसावधी वर्षांपूर्वी धर्मपाल नावाचा राजा धवलीगिरी राज्याचा अधिपती होता तो दानधर्म करण्यात प्रसिद्ध होता न्यायनिवाडा करताना तो आपणच न्याय करीत नसे

त्याच्या न्यायाचे एक सूत्र होते- ‘जगाल तसे’! कोणाकडून कोणाच काही नुकसान झाल्याने तक्रार येत असे ते नुकसान अगदी तशाच तऱ्हेने नुकसान करणाऱ्या व्यक्तीचे तक्रार करायला परवानगी होती त्या देशाच्या न्यायनीतीचे ते सूत्र तारकें जे असे

एकदा धर्मपाल दरबारात बसला होता मंत्री व सामंत राजे यथास्थाने बसले होते राजे व्यवस्थेसंबंधी राजा मंत्र्यांचा सल्ला घेत होता त्यावेळी एक तक्रार मांडत बसून बरबारात विरजला सापाला पाहून दरबाराने मोघळे उठून गेला

काही लोक आपापली तलवार उपसून सापाला मागण्यात सावधले परंतु महाराजांच्या बाजूलाच युवराज बसलेले होते त्यांनी इतर लोकांना अडविले आणि स्वतः पुढे हाऊन नागावर आपल्या तळवारीचा वार केला

सापाले भुडके खाण्या अगताला लांबत हा व ती नमून निघून गेली आणि आपल्या विज्यात विरजला. मागेच आपल्या साथीदारांची दयनीय स्थिती पाहून विलाप करू लागली तेव्हा साप त्याच्यावर गुजरलेल्या प्रसंग याबद्दल वर्णन करून सांगून म्हणाला- तुला या राज्यातले न्यायाचे सूत्र माहीतच आहे त्या सूत्राप्रमाणे राजा निवाडा देईल व आपल्या मुलाला योग्य तो वड करील त्या न्यायसुत्राप्रमाणे तू आरंभी युवराजाला जावून त्याचा कथ कर परंतु त्यापूर्वी राजाकडे किंवा

कळत त्याच भाग। धाईत तू युवराजाला चावायला जाऊ नकोस.” असे नागिणीला संयजावून पांगून नागाने वसास सोडला।

नागिणी त्या दिवशी रात्री किल्ल्यात फिरली आणि गुपचुप युवराजांच्या निजा-याच्या खोलीत पोचली। युवराज झोपलेला होता। तिने त्याच्या गळ्याला चिळका घातला। युवराज जाबळत जाऊन झोरडू लागला। युवराजाला आवाज ऐकून नोकर पाहारेकरी घाबरा झाला। परंतु त्या नागिणीला कोसे ठार करावे काणाळाही लुचेना नागिणीला मारण्यासाठी वार करावा तर युवराजाच्या गळ्यावरच वार पडणार म्हणून काय करावे कोणाळाही लुचेना

ते पकडत। म्हणून तिने त्याच्या तोंडाला हात ठेवून दहात राहिल।

इतक्यात नागिणी झोळू लागली। “तुम्ही कोणी घाबरण्याच कारण नाही। तुम्ही महाराजांना बोलवून आणा। मी त्यांच्या जवळ न्याय मागणार आहे। तुम्ही मला ठार करण्याचा विचार केलात बऱ्याचदा प्रयत्न केलात तर मी युवराजांना वाचून त्यांना तत्क्षण ठार करीन। या सद्दाम नागिणीने त्यांना घमस्कावलेही!

मध्यंतरी महाराज स्वतःच तसेच अनेक नागिणीने आपल्या साथीदारांसोबत वध झाला होता त्याची वादळक कल्पनेत दिली न म्हणाली—“महाराज माझ्या पतीने केलेल्या काहीही मुकसान केले तरात ते आपल्या वाटेने निमृष्टपणे निघून जाऊ असले। यद रावांनी अन्यायाचे त्यांचा वध करून मला विषवा केले आहे। या राज्याच्या नागा यांच्या सूत्राप्रमाणे मी युवराजाला वध करून याच्या वायवीला विषवा करू तर ती चुक होईल का? असे मला आश्वासन देण्यात नागांनी राजा पत्नी यांना लाहून म्हणून माझ्या घरात नेहने घातले। तो न्याय करावा माझी पत्नीचे विनंती आहे।

नागिणी म्हणाली ते एवढे राजा निरुत्तर झाला। राज्याच्या नागांमुळे या राज्यात

याने नागाला ठार करून त्याच्या बाय-काला विषवा करण्याचा आरोप नागिणीने युवराजावर लावला होता। युवराज याचे कुल्लो एक बुलगा होता। या संकटातून राहता कोणी पिळणार? राजा स्वतः वाट च न्याय निवाडा करू शकला असे।

राजाने मादलाजाने न्यायाधिशाला बोलावून घेतले। त्यांच्या समोर नागिणीने तिच्या पतीने केलेल्या गुनाहेचे तपस विचार करून नागिणीने केलेल्या गुनाहेचे तपस

एकदम तळ नवर मायामोश म्हणाला—“राजा आपल्या राज्याच्या न्यायसूत्रा प्रमाणे जशास तसे हाच नियम आहे। त्या न्यायप्रमाणे युवराजांच्या हातून

घडलेल्या चुकीमुळे नागाची पत्नी विषवा झाली आहे। तेव्हा युवराजांची पत्नीला विषवा करण्याचा अधिकार नागाला पोचतो!”

तो निवाडा ऐकून नागिणी अकित होऊन म्हणाली—“हा निवाडा कायत्या न्याय-शास्त्राप्रमाणे झाला? फक्त शाब्दच्छल करून युवराजांना वाचविण्यासाठी हा प्रयत्न आहे। माल मृत पत्नी कसा पुढे वेणार व त्यामुळे युवराजांची पत्नी विषवा करी होणार? ही शुद्ध कसबाकसवी आहे!

नागिणीने त्याचकन्या आरोपाचे उत्तर न्यायाधिशाली या राबदात दिले—“नागाची वायवी म्हणाली ते बरोबर आहे। याने गेले काहीच नाही। नियमाप्रमाणे तिचे

म्हणजे तू राजाचे पंगट नसू पण तुला एक घनेसंदेह उत्पन्न झाल्या आहे" असे सांगून व्यायाधीश पुढे म्हणाला-"नामीण बाई, तुम्हाला किती मुल आहेत?"

नामीण म्हणाली-"मला पांच मुल आहेत" एवढी निच्चा डोक्यातून अश्रू पहात होते

अम्ह! तरम्हण तू मी म्हणतो ते लक्षपूर्वक ऐक तुला विचारलेला पांच मुलांशी आतां अम्हण यवराजांनी निधना केले आहे म्हणून तूमुलां युवराजाच्या पत्नीला पंच भुल असलेली विधवा आई कर. म्हणजे व्यायसूत्राप्रमाणे व्याय झाल्या गारव होईल मी म्हणतो ते बरोबर आहे की नाही

तेव्हा नामीण सकोच करीत म्हणाली तुम्ही म्हणतां ते अगदी बरोबर आहे."

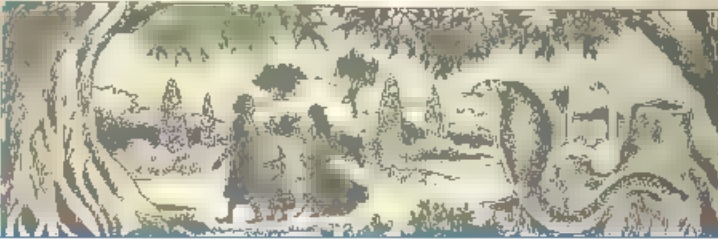
तेव्हा व्यायाधिशाने आपला डोंरटचा निवाडा दिला म्हणाला "तरम्हण तुला नाही दिवस वाढावे म्हणजे आज कांय युवराजांच्या बायलांना फक्त दोनच

म्हणजे तू कोणत्याही न इकाठासकाय यवराजाच" अणला मृत अगव

नामीणला त मान्य करावे कारण तो निकान पापभूताभरण हाता तेव्हा नागीणीने राजाबरोबर निवदन वेळ की युवराजांच्या बायकोला पाचवा मुला झाला की ती बातमी नागीणीला राजा न कळवावी

व्यायसूत्रिक राजाने नागीण म्हणाला की मान्य कर पण त्यानंतर युवराजांच्या बायकोला भूलच झाले नाही युवराज बायकोबरोबर दद्यालात पिंगयले येई तेव्हा नागीण आपल्या विद्वानात वाहून लोंड काढून त्यांच्याकडे गेली

किन्त्येक वर्ष लागली पण युवराजांना दोनवर मुलच झाली नाहीत म्हणून आपल्याला सुद्ध उगवायच काहे मिळणार हा एकच विचार निच्चा मनात वारंवार येई परंतु काही दिवसांनी त्याच काळी जेवत तो स्वतःच मरण पावली

निलोभी राजकुमार

प्रापत काळी काशी येथे ब्रह्मदेव नावाना राजा राज्य करीत होता त्याचा दरभर मुलच होते सर्वात लहान मुलाचे नाव सवर होते राजाने आपल्या सर्व मुलांना निरनिराळ्या मुकुट्ही विद्या अभ्यासासाठी पाठविले होते सर्वात धाकटा मुलगा सवर याला बोधिसत्वांकडे पाठविले होते

बोधिसत्वांचे विनय वष शत्रुन गावून उत्तम ज्ञान संपादन केले आणि सर्व विद्यांत परागम झाला इतर मुलांचा विद्येस संध्यावर त्याचे गुरू आपल्या शिष्यांना घेऊन राजाकडे आले व म्हणाले पण राजा आपल्या शिष्यांकरिता पिशाचास सपल्ल आहे तू मला येथे न येत झाले आहेत राजाने गुरुदक्षिणा देवदन सर्वे गुरूंना आदरपूर्वक निरोप दिला

त्यानंतर राजाने आपल्या दरभर मुलांना निरनिराळ्या प्रांतांचे शासक म्हणून आपल्या सर्व मुलांना नमले व त्यांना त्या प्रांतांत पाठवून दिले परंतु धाकट्या सवरने आपले गुरू बोधिसत्व यांना सत्कारा विचारला म्हणजे बोधिसत्व माया वाडलांनी मला माझ्या शत्रु नावांपराने कोणांत्यतरी प्रांताचा अधिकाारी नम वयाचे ठरविले तर मी काय करण योग्य हाईल?" तेव्हा बोधिसत्व म्हणाले "बाळा, जर तुझ्या वडिलांनी तुला एखाद्या प्रांताचा शासक नमायचे ठरविले तर तू नम्रपणाने जबाबदारी स्वीकारू नकास कारण इतर सर्व शासक तुझ्या वडिलेच्या सोडून निरनिराळ्या जागी गेले आहेत, तेव्हा तुझ्या वडिलांच्या संवेला कोणीतरी राहुल पाहिजे तू अद्याभक्तीपूर्वक त्यांची सेवा कर, ते तुझा प्रथम कर्तव्य आहे"

राजा अहदत एकदा बोधिसत्वांच्या आश्रमात गेला. संवरने बडिलाना वाकून नमस्कार केला आणि बोधिसत्वांच्या भोजारी येऊन उभा राहिला. राजा त्याला म्हणाला—“बाबा, तुझा विद्यार्थ्यान ज्ञाता संपत्ता आहे ना?”

संवर म्हणाला—‘बाबा, गुरुवर्षाच्या रूपेन मी सर्व विद्या संपादन केल्या आहेत. तरुण तू आपल्या राज्यातल्या कोण त्यातरी शासकी निवड करून त्या प्रांताच्या शासनाची जबाबदारी स्वतःवर घे!’ राजा म्हणाला

संवर म्हणाला “बाबा’ मी आपल्या मुक्तात सर्वात लहान आहे. जर मी आप-

णाला सोडून दूर कोठे जातमाची सेवा करी घेऊन राहू लागलो तर आपल्या सेवेला मी जनरल झाला. राज्य तका द कोणताही अधिकार तका आपली सेवा करामी फक्त एवढीच इच्छा आहे।”

ते उत्तर ऐकून राजाला आनंद झाला. त्या दिवसापासून संवर आपल्या नविल्ले बरोबर राहू लागला. म्हणून मधून अ थोडक वाढ तेव्हा तो बोधिसत्वांचा सखा पियार.

एकदा संवरने बोधिसत्वांच्या भक्तांचा प्रमाण राजधानीच्या परिसरात एक आम द जमिनीचा पट्टा निवडला. तो मजलस करून त्यात फुलाफुलांनी झाड लावली. ते एक सुंदर स्थान झाले. त्यात राजा घनोत्पत्ती प्रमुख मंडळी येऊ लागली. संवरची त्याच्याशी ओळख झाली.

एकदा संवरने बडिल्याच्या अनुज्ञेन राजधानीतल्या सर्व वर्णीयांस एक मजलसो दिली. त्यानंतर राज्याच्या अधिकाऱ्यांना चोडस्वार द पायदळ सैन्याला नेजवली दिली. परदेशातून येणाऱ्या राजदूतांना आणि व्यापारी येणाला उतरायला मागे ये होईल अशा प्रहारात व्यवस्था केली. अशा तऱ्हेने संवरची कीर्ती राज्यभरच नव्हे तर परदेशातही पसरली.

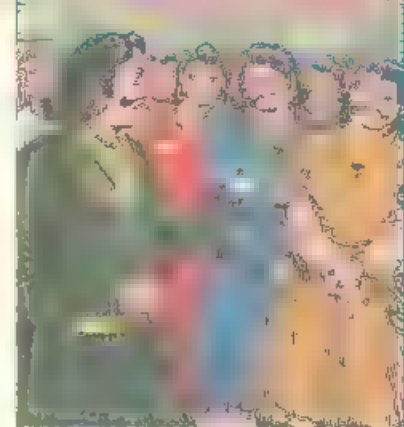
अशा तऱ्हेने कित्येक वर्षे लोटली. राजाला बाळंबय आन आणि राजाने

अवकाश घेतला. स्थान मज्यानी बोलवून विचारले. “माझ्यानंतर राज्याची सेवा करामी कोणावर टाकावयाची. माझ्या शत्रु मुकांपकी प्रत्येकालाच गादीवर बसण्याला अधिकार आहे. म्हणून तुम्ही विचार करून माझ्या मागे योग्य राजकुमाराला गादीवर वन वग्याच व्यवस्था करा.”

राजा वारल्यावर सर्व मज्यानी आप-सत विचार करून ठरविल की संवरही सर्व प्रकारे गादीला योग्य आहे. त्यानंतर त्यानी आठमाठानं त्याला राज्याधिकार केला. त्या दिवसापासून संवर बोधिसत्वांच्या सत्संगप्रमाणे व त्याच्या राज्या कायभार हाडू लागला.

राजा वारल्यावर संवर गादीवर बसला. पाहून इतर नव्यापणव राजकुमारांना राग आला. त्या सर्वांनी मिळून संवरला फट विल की त्याने मुकाड्याने सिंहासन न घावे. त्यानंतर त्यानी आपापली सैन्य जमवून राजधानीला वेढा दिला.

संवरने ते सर्व आपल गुरुवर्य बोधिसत्त्व यांच्या कानावर घातल व त्याच्या म हा विचारला. बोधिसत्त्व संवरला म्हणाले “आपल्या गावाशी भांडण करणे व सन न आहे. शिवाय भोजवर्षीमुळ राजा नव्हे व प्रजा चम सामावा लागले. म्हणून तू आपल्या राज्याचे संभर

संवरने सर्व भावना वाटून के.”

संवरने त्याप्रमाणे करायचे ठरवून आपल्या सर्व भावना काढविल. सर्वांत माठा माऊ सद्प्रवर्तन योला ते एकुन आभयदंन माटल तो आपल्या इतर भावना म्हणाला—“आपण सर्वांनी मिळून राजधानीला वेढा दिला तो अने समजून की संवरने गादी घटकावली आहे आणि तो आपला सवू साला आहे. परंतु त्याने स्वतः के आपणां सर्वांना वाढा खायेचे जोदार्य दालवून प्रजाचे प्रस संपादन केले आहे. तेव्हा आपण त्याच्यावर स्वारी करण येव होईल.”

एका धाकत्या भावाने विचारले—“सर, मज आपण काय करणे योग्य होईल?”

‘आपल्या चाकट्या भावाशी सलाख्याने बोलणे योग्य होईल. भावांच्या सिंहासनावर आपला सर्वोच्च अधिकार आहे. तरी आपणां सर्वांना एकदम सिंहासनावर बसणे शक्य नाही. म्हणून आपण त्यालाच आपला राज सन्ध करून आपापल्या वंदिच्याचा बाबानी दिलेल्या प्रदेशाची व्यवस्था पहात रहावी.” सद्भव तेव म्हणाला.

सवाना ती सलाखा याच वाटला त्यानंतर सर्वांनी सत्वरचा जयजयकार करीत राजधानीत प्रवेश केला. सत्वरने गादीवरून उतरून आपल्या सर्व भावांचा यथोचित तत्कार करून त्यांना बसायला योग्य आसन दिले.

त्यानंतर उपोसृत सत्वरला विचारले - ‘तू मनाचे हे औदार्य दर्शवून झोमची मने जिकली आहेस. परंतु तुला ही धर्मबुद्धी आली कशा?’

‘दोदा! मी माणवानावर प्रभुत्व असल्यामुळे सल्लोचप्रमाण वधवा या निश्चितपण कुटुंबातील सर्व सत्तरना योग्य रक्कस करून देत आहे. आणि राज्याच्या व सैन्यातल्या सर्व अधिका, याना व लहानसहान लोकांना वेळोवेळी गोर देण्याची व्यवस्था केली आहे. प्रजेचे हितच मला आहे. प्रभु मो माणस, सर्व म्हणाला.

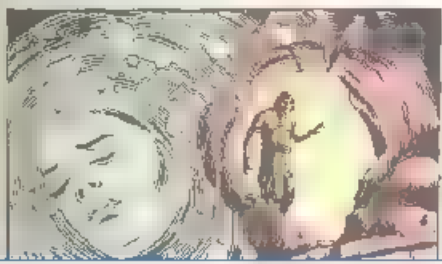
त्यानंतर थोरल्या सवान आपल्या सर्व भावांच्या वतीने सत्वरला आज दाद दला म्हणाला—‘तू अशाच प्रकारे वससागावर चालून प्रजला सुखी कर. जास्तीत जास्त नित्य तुझ्या पाठीमागे आहे. व तू या शत्रुसंघ राहू नये. याची कोळची वाळू. तू या लोकातून इद्रपदासारखा सुखी रहा.’

वाधिसरखाचा शिष्य सत्वर अशा तऱ्हेने आपल्या सर्व भावांचे व प्रजचे प्रेम सुगंध करून कित्येक वर्षे राज्य करीत राहिला. व एक थोर शासक म्हणून रखाची कोर्ती दिग्दिव्यत पसरली.

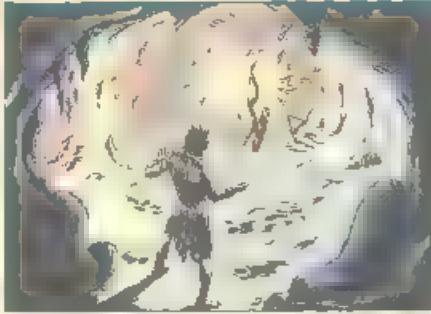

धाडसी खलाशी
कित्येक वर्षे होऊन गेली. तीर्थाव्य रावाचा एक बाळग तमग पुत्रक होता. तो पित्र्यान् पिढ्या वासू आलेला आल्या भिक्षुकीचा किवा पुराण प्रवचनाचा संदा करीत तसे- त्याचा तो आवडत असे. त्याचे थडोव बंदपाठ करण्यात मग्न झाले की तो मधी पाहून गुपगुप पत्तर होत असे.

तीर्थाव्य पसंदिगीत्याच तऱ्हेने वीम रावाच्या फलीकडे कोझला बरे देश जसल व आपल्याला पहिल्या मिळेल का. याचो मनात येव विचार कर. र ज मग्न व मन्यावर वसल्यावर येत यशने तरी शाहसाच काम करावे असही त्यास वाटे.

एकदा ती होमला असता त्याला एक दाट जंगल दिसले. त्यात त्याला एक विव्य पुरुष दिसला. तो महाभारता हल्या धनुषाची शूरवीरसारखा वाटला. त्याला तो एका एतेत एक धनुष्य देवीत असतना दिसला.

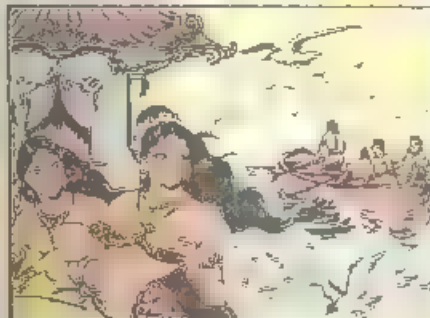
उज्जैन येथे १००० च्या सुमारास
गौतम स्वामींनी जैन धर्म या
विषयी १००० वर्षांपूर्वी ज्ञान
संग्रह करून त्या ज्ञानाचा
सांगून आचार्यी बनले

प्रत्यक्ष वेळाने कोणत्या आपल्या घरी
पारेल त्याने आपल्या मित्रांमार्फत
आपल्या अनुविषयने प्रवेशाने करून
त्यांना घेऊन केले त्याच्या मतात एक
तुल्यता आत्मविश्वास उत्पन्न झाला की
ते घन्य त्याच्या ज्ञानाने अनेकपैकी
काणनेही काम असकळ असकळ नाही

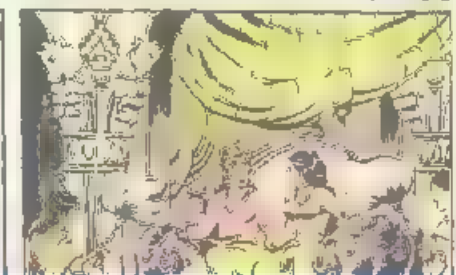
स्वतंत्र कोणत्या आपल्या बऱ्या
साधीमिळाला जयविले शांति
किनाऱ्यावर पडलेली एक मोरकी रान
हानी ही बुद्धने करून नीत रान
एका अनिश्चित दिवसादेखील
नित्यक दिवस पोटले

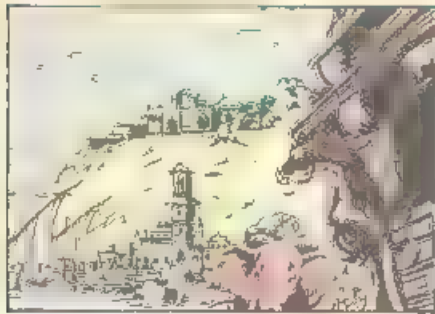
काही दिवसांनी त्यांना नारकाची
अवस्था आडे असलेली एक प्रदेश न
काहीच प्रमाण करायला पुरेसे
आलेली नोंका दिवसांनी कोणत्याने
आपल्या दिव्य प्रभुपदवत बाण नदवून
त्या नोंकेवर फडफडत आलेल्या
जाड्यांना नेम घेऊन सीकला देईत।
पुढे नोंकी पडला

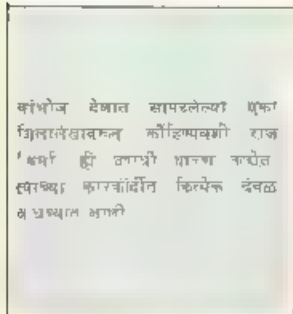
त्या नोंकेत अर्थातच सोयळ उडून गेला
कितीक तरुण स्त्रिया उडून अशा
रात्रिच्या त्यास राजन्येसगऱ्यांनी एक
रुपवती तरुण स्त्री होती ही कोण-
त्याकडे झाली खूण करून त्यांना
बोलवित होती तिच्या नोंकेपाडीमागून
आपली नाच बाणायला ती सांगत
होती

ही राजवट्या निचे पडली राजवट्या व
कोणते राज्याच्या शादीवर असली
होती कोणत्याचा पाहण्यास तिचा
बरोबर ही तीव्र मिच्या योग्य पत्नी
आहे कोणत्याचा निचे पडत होतो न
ता नोंकाज देशाचा राजा झाला

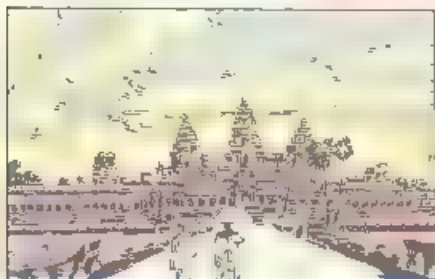

त्या काळतील कांवाज गाव पुढे
कोरोड्या नावाचे साम्राज्य बनू
लागले आज ते राज्य जाणून घ्या
नाहाने प्रसिद्ध आहे जीमरकाच्या
कारकीर्दीत त्या देशाचे साम्राज्य
संपन्न होऊ लागले आणि आज ते
करीब २००० वर्षांचे राज्य आहे.

कोरोड देवात सापडलेल्या एका
त्रिलोकेश्वराला कोटिपुत्रांनी राज
'कर्ण' ही उपाधी मान्य करून
त्याच्या कारकीर्दीत कित्येक देवळा
आणि प्रस्थापनां

त्या देशात अनेक भाषा बोलत
आहेत. त्यातूनही 'कर्ण' ही भाषा
प्रधानपणे वापरली जाते. आज
ही भाषा अजूनही अनेक
देवाळांमध्ये वापरली जाते.
आजही त्या भाषेचा उपयोग
होतो.

झंका समाधान

एक दिवस झंका राजा प्रसन्न होऊन

दरबारात बसला असता एक दिन
प्रवेश करून म्हणाला- "महाराज आपली
दरबारी खूप अवती व भणिपुर वीरध्व
ज यत्न करून त्यात अमर्य वीर प्राणाम
मूर्क आणि धनक गाव नंतरनाबूद झाली
म्हणजे विदूषक दरबाराचे मनोरंजन
करत होता. परंतु या बातमी ऐकत सत्र
काळीस नवल थोड्या वेळाने विदूषक
फिचाळला त्यान आपले पागोटे काढून
नीमनाच फक्त त्याच्या पागोटेचा एक
विषू शिखर होता तो त्याला वाचला
होता व कळ्यांचा मर्भ दरबारी मंडळी
त्याला वाहते मदत करण्याऐवजी खदखरा
होऊ लागली.

त पाहून राजा आपल्या घब्याला
म्हणाला- 'प्रधान, कोठतरी साजोरच्या
मंडळीत 'वचन' लोक बरणेचुस पटल्याचे

एकूण आपले दरबारी इतके बाबळ
गेलंल दिमत आहेत आणि तेच समोर विदू-
षक तडफडत असता हुंमत आहेत हे
पाहून माझ्या सनात एक प्रश्न उभा
राहिला आहे की माणसाला सर्वात अधिक
दुखी करणारी गोष्ट कोणती व आनंद
देणारी गोष्ट कोणती?

प्रधान म्हणाला- माझ्या शाराचा क
कष्टापेक्षा त्याला होणारे मानसिक कष्ट
जास्त दुःखदायी व असह्य असतात.
आपल्या दरबारांसारखे अपरिचित लोक-
मुढा, युद्धात मृत्युमुखी पडणाऱ्यांची सख्या
शकडावर जाण्याची गोष्ट कळताच घाब-
रून गेल त्यांच्या खोल्या हुदयाचा
वरनाच उठाला. म्हणून ते सर्व मरण
झाल परंतु दररोज दरबारात हुंसविषयाचा
बंदा करणारा विदूषक जेव्हा स्वतःला
होण्याचा कष्टातून वळतमळत जाणाला तेव्हा

महाराज म्हणजे मुळ इश्यायाने ह्याग्या
होय वारण

“तुमच्या बोलण्यावरून हे कळते की
शास्त्रीय व मानसिक कष्टांतले अंतर
वास्तविक फारच कमी असते. मानसिक
कष्ट जास्त असल्या असतो हे तुम्ही सिद्ध
करू शकाल का?” राजाने विचारले.

प्रधान म्हणाला “मी हे सिद्ध करून
दाखवू शकतो, परंतु त्यासाठी महाराजांच्या
सहकाराची गरज आहे.” राजाने हाकार
दिला. त्यानंतर प्रधान एका म्हाताऱ्याचे
मोग करून राजधानी बाहेरच्या कालीच्या
देवळात गेला. अनेक भक्त देवीला साष्टांग
नमस्कार करून देवी अवलंबावर कुळ
विशेदन करीत व मागणे मागून निघून

जात होते. त्यात विकटाक्ष नावाचा एक
वरुण सन्यासी मुढा होता. शेवटाने त्याचा
परीक्षा घ्यायचे ठरविले.

विकटाक्ष कमालीचा बालक होता. त्या
काही एक कामबरोबर करायलाय पात्र
भरावे या हेतूने सन्यासी शिवा हांगा तो
नदीत स्नान करीत करून बसले परत जात
होता. वाटेत जातून होळ्यांना दिवून
टाकणारी एक अगदी नवला दिमळी
विकटाक्षाने लक्षात आली. तेवळून परतून
थोड अंतर चालून गेल्यावर तो होळ्यात
एक म्हातारा काही तरी काय त्याच
जामी जाला. तो मोठमोठ्यात राहून
होता. माझ्या मुलाच भाग्यच पुढेच आता
मला मागून गेले काय उपपाय?

विकटाक्षाने मागले की तो काय?

तोच बघते! मागले आहे. ती अगदी तर
विकटाक्षाला होतात होती. विकटाक्ष
म्हणाला दवळ गेला. त्याच्या अंगावरचा
गन्धवान वस्त्रांमधून पाहून तो पकक
झाला. “तुम्ही म्हाताऱ्याला विचारले—
‘काय हा कथ शोधणे बाहेर?’”

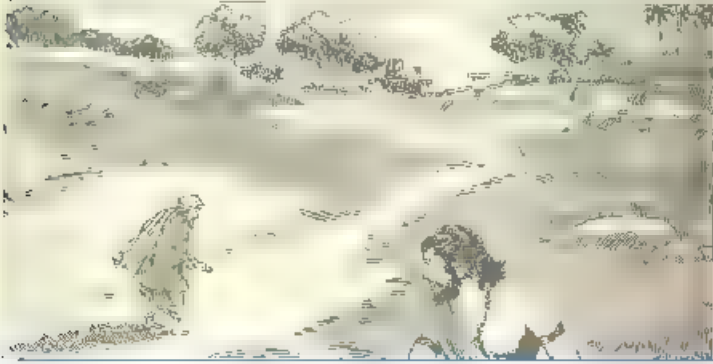
यसच काँठ तरी माझी हिच्याची
अगदी पडली आहे. तू शोधून दिलोस तर
मी माझ्या मळ्यातला हा हिच्याचा तर
मुला देईन. म्हातारा म्हणाला.

विकटाक्षाने अगदी शोधण्याने लागू केले.
होत तली अगदी त्याने टाकून ती माप-
डम्याचे दनविले. ती म्हाताऱ्याला दिली.
म्हातारा लगेच झाला व त्याने वचन दिल्या.

प्रधान म्हाताऱ्याला हिच्याचा हात काढून
विकटाक्षाला देऊन निघून गेला.

म्हातारा थोडक अंतर चालून गेला
असेल, विकटाक्षाला मनात बाका बाकी
तो भावर जाऊन म्हाताऱ्याला भेटला व
त्याला विचारले—“काय हो, मी तुम्हाला
जी अगदी वृद्धकृत दिली तिच्यापेक्षा या
हिच्याच्या हाराची किंमत जास्त आहे ना?”

‘होय, जास्त आहे, परंतु ही अगदी
कालीमातेने आपला प्रसाद म्हणून मला
दिली होती, जो कांणी ही अगदी
बोटात बाळीत तो राजाचा जोईल
होईल. म्हणून मी ही अगदी आपल्या
मुलाला देणार आहे! म्हातारा म्हणाला
म्हाताऱ्याच्या ताळून ते बाळय निघण्याची

नादी होता की विकटाक्षत म्हाता-याभ्या
 म्हाताक्षी अगदी हिमकावून काढून वतल्
 मणि म्हाणाय मं आग हेत न घातत
 एडन प्रमथितन रीताला म वड हाईन व
 नवर यांच्या गाद ला लाय्य शंभे सात
 विकट क्ष म अर्थरीकड लया ला

महात्मा-बाबा लोग कहते हैं सर्व पदार्थ
अमोक्ष प्रदान विक्रयस्थाना पादोपाय
त्याच्या मागत 'न्याय' द घ 'न्याय' न
न्याय 'न्याय' द घ 'न्याय' न
निकटोक्त बरबादात जाऊन ज्या बाबत
न्याय असावे घनता हाती न वत राखला
दयालून म्हणजे महाराज, सासू न
विक्रय द्या असे माझ्या या देशात असकत
असली अगुआ बाबा न्याय प्रसन्न असे
अस्य 'राज' हे म्हणजे न्याय

त्याला आज्ञा देवता नमस्कारे आदर/गुरु

‘ही अंगठी त्याच्या बोटात अगेल ती
आपला जांवई हाईल व आपल्या पंढरात
आपल्या माडीवा वारस होईल। या अंगठीवा
असा प्रताप आहे।’ विकटोफ म्हणाला

ना ज्ञापय कल्ला अमान वर सा
म्वत च नाही का आदरपूर्वक बोलावून
पल्लं असने ६ रा ना म्हाणाळा

राजा का ज्ञान उद्विग्न विचारों
 अन्त में वैदिक मान्यताओं का
 तत्त्वज्ञान ही वास्तव में
 राजाजिह्वल काष्ठन आपली तकली दाड़ी
 साधन फसीत मरणात्मा महात्मन है
 सब सत्य का सच चकल भाई विचार
 हा सुन्यायी भाति पाद माटी मृदु काष्ठा
 मँकन भावा बहो ॥ १ ॥ धुंसाया जाणाला
 शिकारपी पायन न बिकार पडत तनि
 पर अकस्मात् उत पडला

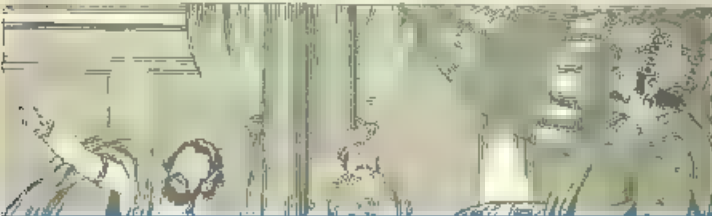
[illegible]

पाकी समाधान झाल्याचे गजानत हाका
साधी गानत हलकून मान्य केले

अंधविश्वास

[illegible]

को माधु सोना म्हात्मा अल शरत्ता आदर मा हे देवता गुरुवरी मी भगवा
पुस्तक आहेत यावेळीत को ग शरत्ता साक्षात् ३३ 'मनु म्हात्मा' पत्रावर को ११ दखण
आवृत्तच आहे वरिच तेम खरे म्हात्मा. माझ्याक म्हात्मा विभाव असल त्यांनी द
कायांसाठी पैस वाचत.

[illegible][illegible]

पैज मारणारा भीमू

कसलाही पैज असो. ती जिकणारा म्हणून भीमूची ख्याती होती. एकदां तो गणोबा नावाच्या माणसाशी बोलत असता त्या गावाच्या पाटलाचा घोरमणा गणोबा मांगू लावला.

गणोबा म्हणाले 'आमचे गावपाटल म्हणजे देवमाणूस!'

तो कसला रे देवमाणूस? सर्वांकडून लांच घेतो आणि तुमता माजला आहे म्हणून मी त्याला पहिला की खूप शिब्या हारमडतो आणि तो भयस्थानमोर तोंड उघडला तर शरथ?'

भीमू म्हणाला 'पाटील फार रागीट माणूस होता. गणोबांना ते वांगळं भाडोत होते. म्हणून भीमू म्हणाला ते भयस्थ करायला गणोबा तयार नव्हते.

म्हणून भीमू म्हणाला- 'तर मग पैज लाव'.

"ठीक, मी समोर गेकत असतां तु पाटलांना शिब्या घायच्या पाटलांनी तुझ्या शिब्या व आय एकुन एक ककार शब्द काढायचा नाही. तसं झालं तर मी शहर चलयं बेईन!'

गणोबांनी पैज लावली, ठीक तर मी बांधोळ कळत घेता, पांन!'

असे तांगुन भीमू घरात गेला आणि काही वेळात बाहेर आला व म्हणाला- 'एक अट बरं की, मी पाटलांना शिब्या देत असताना त्यांच्या अक्षराने जे लता काढा तेव्हा मला वाता हज्जान दिला.

बोथ मिळून जरोबर काही जेवर भाळून गंधावर भीमू गणोबाला म्हणाला 'तुला जिकायची म्हणजे भाडी एक सुत आहे मी पुढे पहिल्यान जातो, नंतर काही वेळ न तुला जिकायला तव्हां मी पाटलांना शिब्या देत असतां ते मला गंधा हज्जान देत एकज राहतां.

वनी होकार दिला आणि मग १५ पाटलांना पैशाचा मोह नाही, किती पैसे दिल तरी ते शिब्या मूळीच एकसार नाहीत. गणोबांना खानी होती. काही वेळ थांबून गणोबा पाटलांच्या घरा गेले तेव्हां भीमू पाटलांना तोंडाला येईल ते बोलत असलेला दिसला 'तू मुन्ना लाचछात्र आहेस! तू गावात जो अत्याचार अन्नाय बालविळा आहेस त्याला काही अंत? तू गंध्यासकाम गा गावाचा उद्धर नाही!'

पाटील गांतपण भीमू म्हणाला ते एकून म्हणाले- 'तू स्वयं झोक्यात राख बाळून बोळू नकोस भीमू! तू इकडे ये जवळ, दोन मिनिटं हातपण बसविल का? तूक देतो ते मी आणि मग जा नर कर?'

भीमू ते ऐकाना तयार नव्हता. जास्तच पिसाळल्यासारखा पाटलाकडे पाहू लागला. गणोबा ते दृश्य पाहून थक झाले. भयंकर तापट म्हणून प्रसिद्ध असलेले पाटील असे भयंरी नांगी टाकून काय बसले आहेत! गणोबांना कळवना तर मग पाटील खरीखरच लाचछात्र आहेत. म्हणायलाचे की काय अशी एक बोका गणोबांच्या मनाला चाटुन गेली, परंतु त्यापळे त्यांना फार वाईट वाटले, कारण त्यांच्या मनात पाटील म्हणजे एक देव-पुरुषच होते.

शिब्या देत देत खेवटी भीमू दमून गेला. पाटलांनी घरातून ताक पाठवून घायला भासकोकडे विरोध पाठविला.

ती विचारो स्वतःच तार घेऊन आली
व भीमूला ते देत त्याला तिने सांभर
सपय दिल

"हे पैसे कसले?" पाटलांनी विचारले
"गणोबांना तुम्ही म्हणजे फार मोठा
बादर नाही का? तुम्हांला कोणी किम्या
दिल्या तर तुम्हांला ते सहज झोपच शक्य
नाही असे गणोबांनी म्हटल्याबरोबर भीमू
काय म्हणाला तुम्हांला कोणी किम्या देऊ
लागला की तुम्ही गप्प राहून सर्व शांतपणे
एकूण धडाल म्हण पण मी मुद्दा सांभर
सपयांची पैज लावून हारले" पाटलाची
बायको म्हणाली

पाटील गणोबांकडे इळून म्हणाले-
"कायरे यशोबा! भीमूला वेड लागल्याचं
मुला माहीत होतं नादलं?"

गणोबांनी आवश्यकित होऊन विचा-
रलं- "भीमूला वेड हे काय म्हणता?"

"तुला माहीत नाही नादलं याला
मधूनमधून वेडाने बारी येतात आणि त्या
बारी तो समोर बसेल त्याला तोंडाला

घईल त बोलता कोण त्याला पुनः
देऊ लागला तर त्याचं पिस मसलच
बाहेर, त्याला शांतपणे बोलून गुंडाळून
घोड तार प्यायला दिलं कं नेदचं
तार उठरत व पुन्हा सामान्यतः तालू
लागतो ही गोष्ट घोडयाच तज्ज्ञांनी
गकडण घेऊन साधून घेतली" पाटले
म्हणाला

"हे गेलं चार दिवस चालू आहे,
म्हणं!" पाटलांची बायको म्हणाली

भीमू लापोळीचं सोंग करून आत गेला
तेव्हा त्यान हे खोट पाटलांना कळविल
असणार हे गणोबांनी ओळखल आणि वा
गोड तचडणार त्याच्या पत्नीच भीमू
गणोबांसकड जाऊन सांभर सपय घेऊन
देवून पसार साता होता.

नंतर पाटलांनी गणोबांकडून सर्वे कृतीत
विचारून घेतल्या. तो गोष्ट सला न
कळवितो स्वतः होऊन सर्व शांतपणे एकूण
राहल्याबद्दल पाटील गणोबांवर खूप
कादल

[४]

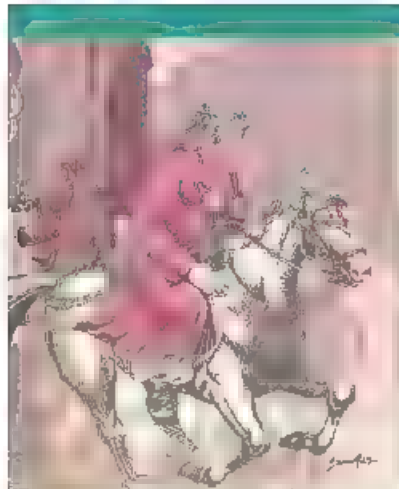
बगदाद उदरत गेला त्याला गणसत
गणसतून बाहेर गेला तो मुन्सा
मणसाच्या निचारले- "काय हो, बगदाद
शहरात सर्वात इककर असा खान्याचा
पदार्थ काय आहे?"

माप लावतलो मधची रवळरोटी!
मी या गावात तीन दिवस राहलो. ही
रोटी कितीही खाल्ली तरी पुढेकी वाटत
नाही. आणखी हवीहवीशी वाटते" बाहेर
जाणारा म्हणाला

किती उडेल तो खव खाल्लो तो
न दस मा हा गावात राहून मजकं दस
मा राहिलस्य मधाल्या रोटीनिवाय दुसरे
काय नाही" गावात उणारा!
बाहेर जाणारा निघून गेला
रावत प्रवाग दिलेलाळा बांधून ठवले
मजकरी वीजला जलं

हं सगळ्या दिलेला ऐकत होती व किन
लग्न आपल्या सुटकेची युक्ती बोजली
तो बाहेरून येणारा माणूस कोणी परदेशी
होता त्याला तो कोण व तेथे तिला का
बांधून ठवले होते, वगैरे काहीच माहीत
नाहून म्हणून हा सड्या पसण्यासारखा
होता तसा विचार करून दिलेला म्हणू
लागली "यला नको! मी नाही खाणार!"
तो तिच्याकडून आला व तिला विचारू
लागला- काय ग, बाई कोण तू? तुला
यस कां कोणी बांधून ठवले आहे? आणि
तू नको? 'नको' का म्हणतं आहेस?

'काय सांगू बाबा? माझ्या मधल्याने
सायलाखून मधाल्या रोटीचा तयार करून
विकल्या व लक्षावधीची सपत्ती संपादन
केली मला त्या रोटीचा सुगवातीला फार
आवडत वरतु इळूइळू माझ मनच बिटले

पुर्वी अंगिका दुकानात काणी घडलेक
खाले तेव्हा माझ्या तवच्याने त्यांच्याबरोबर
त्या रोट्या लायला मलाबुद्धा कार बांधू
केला मी रोटी तोंडात घातली असेल नसेल
न मला ओकारी बाली, त्या मोठ्या
गिऱ्हाडकाला साया घाला न त्याने मला
रोट्या लाव्या नाहीत व तशाच टाकून
निघून गेला पाहता तवच्याने शस्त्र
मोठे लक्ष्मण सहन कराव लागला हा
मोष्ट खरा आहे मी पाहते परंतु मला
त्या मधल्या राज्याच्या त्या जवळ पाहता
तवच्याचीच कुत्रे नाहीत का हे मी
त्याच्या वय पाह नष्ट केला म्हणजे त्याने
माझ्यावर किर्याद केली प्रायश्चित्त

मला त्या रोट्या लावचीच शक्ती
आणि मला धर्मे बांधून ठेवले आहे अजान-
तांच राज्याचे शिपाई मध्याच्या रोट्या
आणतील. त्या मी सर्वातमध्य खाण्या-
शिपाय ते मला येथे बांधून ठेवणार.
दोन विनयांपासून माझा जीव कासाचीस
शाला वाहे मला काय शाल विचारतो
आहेच, बाबा!" दिलेला म्हणाली

"बाप रे बाप! आजही तुझ्याएवजी
हा वास मला का नाही ते जोक देत?"
तो नवा माणूस म्हणाला

"ते का नाही होणार बाबा? तु मला
सोडविलंस तर मी बापल्या जागी तुला
बांधून ठेवीन तू माझ्यासारखाच तोंडावर
बुरखा घालून रहा मीच आहे असे सम-
जून ते तुला त्या रोट्या लावला अजून
देतील" दिलेला म्हणाली

ते ऐकून तो नवा माणूस फसला. यावर
दिलेला कस दिला निघण्याला त्याने
बांधून त्याच्या तोंडावर बुरखा टाकला
आणि तेथे एक घाचा हेतूने वर बसून
समजविला निघून गेला

अजानेशावर पाचही फिर्दाई उठून
दिलेलाकडे बांधून उभार हात तेथे जाऊ
गेली शिपायापासून त्यांच्याकडे गेली खाण्यास
बांधून ठेवल्या त्या मालाचे उभार काय
ही अजान मध्याच्या मालाचे उभार नाहीत

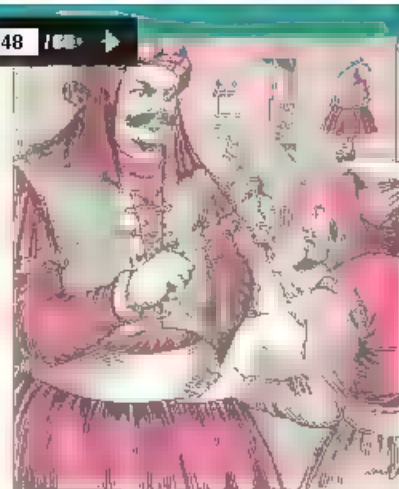
काही नवजत होत नाहीत मला काही
या नव्या माणसाने पाहिले व म्हणजे
तुला बापल्या द्यायला असे केल्याने
आजून

काही नवजत माणसाचे मला हे शब्द
आला आणि बडलला वृत्तात त्याने ऐकला
या बाईला धरण बापल्याला शक्य नाही
हे त्याने बोळवले त्याने सर्वांना बरोबर
चलायला सांगितले आणि मरळ खलीफा
कड निघाला

खलीफा हाकून अल रशीदने सर्वांचे
म्हणणे ऐकल आणि कोणाकोणाला किती
पुढेसार झाले ते विचारून घेऊन सर्व
संस्थानांभरपाई करून देण्याचे वचन दिले

त्या म्हणारीला घेऊन आणण्याची
जबाबदारी खलीफांनी खलीबवर न मुस्त-
फावर टाकली खलीबने त्याला ते शक्य
हे शक्य नसल्याचे सांगत टाकले मग ते
काही काळ करणार? खलीफांनी त्यालाच
विचारले

तशा काळवाले अहमद अगता अगता
हण्याचा उतरण्यही मला शक्य आहे ते
त्या पादावर निजम शक्य घेऊन जाऊन
हण्याचा पत्रवृत्त द्यायला कोणा पात्र
ही तेव्हा या म्हणारीने तवच्याने
मोठे वय तर त्याचे वृत्तान्त सांगितले
रहली? अहमद म्हणारा

खलीफांनी अहमदला बोलावून त्याला
म्हणारीला पकडून हजेर करायला हुकूम
सोडला अहमद लागच आपल्या चाळीत
शिपायांबरोबर निघाला या शिपायांचा
नायक एक कुबड असल्या अली नावाचा
होता तो आपला शिपायास जवळ
घाला मुचवीन म्हणाला "मला वाटते या
मला लागे लक्षात घ्यायला मला जवळ
माझ्याचामुला मला घेतला तर दूर होतो

पर कुबडचा आपल्याला शिपाया
कशा पत्रवृत्त करायला हवी का रे?
मला कसले पत्र द्यायला शक्य पात्र का
रे अहमद तर हा फिर्दा माझ्या मला
फिर्दा मला फिर्दा १९५० सोडल्याच

मोठ्या स्वराने अहमद म्हणाला

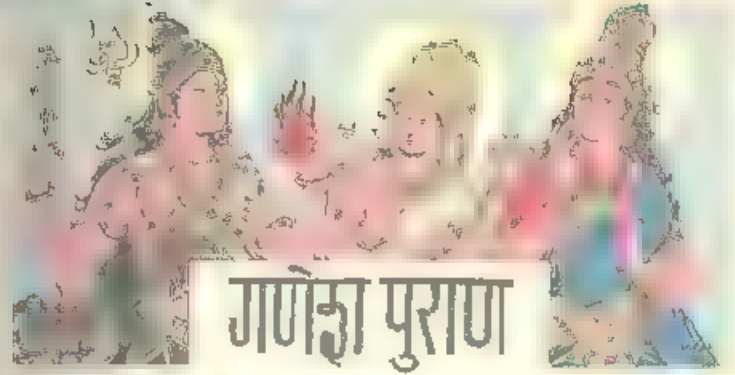
म्हानेहीला एकदण्याचे काम खोलीकाली आणल्याला न वेता तुमच्या विले पावलेल अळकळीत असल्याला अहमद हसनच्या देहाया ऐकून जास्तच थिरकला. तो मनात म्हणाला "असं हौय! माझा मदती-शिवाय या अहमदला ती म्हातारी कशी मिळते ते पाहूया तरी!"

आपल्या चाळीस शिपाशांना खोलीकाली पहाण्यावाहेरच्या पहातणात एकत्र बसून अहमद त्यांना म्हणाला "शूरवीर हो! मी मुदचे चार दण करायी तुम्ही चार दिशाना बाऊन राजधानी चाळून काढा ज्या दुपागव्येन काम आटपून मुस्फा गमलीतल्या घमंशाळेत या. मी नेथे यऊन तुम्हाला ज काही कळक ते यऊन ऐकून चारही दण चार दिशेने निघून गेल्या. नर स्वतः अहमद एका शोधार्थ निघाला आपल्याला एकदण्मासाठी खोलीकाली अहमदला नमल असल्याचे ऐकून दिलेला

पुढील दणाला मजा पकडून चला नर! पाहूया तुमच्या उडे उडाय न त्याला नेमलं नाही हे - १ -

अहमदला उडवायला तुम्हाला पुढे - २ -
'तरमग त्याच्या हातावर कु - ३ -
यऊ म्हणतस का?' जीताबने - ४ -
हो जाऊन य!" दिले - ५ -

जीताब नहनकटून पाळून नम अहमद नारपावर यऊन पुढे चला नरच्या असे झाळते गेली हजकरीम ती घमल चालवीत असे त्याला मदन इतरा मत्तम कळून म्हणाली - "नर नर आप्तमिच येणार आहेत ते नामान्य लोकांशी काही संबंध ठेवणार नाहीत एक मोठे दालन त्यांच्यासाठी द्या अहमद भाड्यान. मी पांच दीनार देते हजकरीमने जीताबच्या तोंड्याकडे पाहिले व झाडवावी गरज नसल्याचे सांगितल येणार्या पाहूया ती आपापला खर्च स्वतः केला की झाल!" तो म्हणाला (कमेश)

गणेश पुराण

पार्वती पुत्रप्राप्तीसाठी निवडून एकन श्रावस्त नलून आई डाक वाणवल्या स्थितीत मुलाला पाहून ही शंकराकडे डोळे बटाळून पहात म्हणाली - "काय केलेत हे? आपल्या मुलाचे डोळे उडविले? पुत्रवध केलात! असे म्हणत जमिनीवर पडलेल्या व मुलाच्या देहाला कषटाळून शोक करू लागली

पार्वतीने जन्म होऊन सर्व पहात असल्या गंगेतून एकदम समुद्राचा गंधीर वाण उठला तसा कलकलाट ऐकू येऊ लागला मोठा अपराध केलेल्या सारख्या शंकराकडे सर्व पाहू लागले. शंकराला तर शाप वागवून व काप करवून पुत्रेच ना मोठे मोठे शंकराने विचारले - "मला काहीच

माहीत नसतां माझा मुलगा म्हणतेत? कसा झाला हा?"

पार्वतीने तिच्या बंग्याचा मळ उबटना-बराबर निघाला त्याची गोळी करून दाहला कसा कसा व त्याचा पुत्रप्राप्ती कसा झाला, सांगितले तेव्हा शंकर म्हणाला - "म्हणूनच तो 'आई', 'आई' असे बडबडत होता खरा तू तो आपला दोषांचा मुलगा म्हणालीस, तो माझा मुलगा कसा काय झाला?"

तो प्रश्न ऐकून पार्वतीच्या तोंडावाट शब्द उमटत नसलेला पाहून विष्णुन ब्रह्म देवाला खूण केली ब्रह्मदेव पुढे येऊन म्हणाला "शंकराने पार्वतीचा हात बरला तेव्हाच शंकराने तेंज पार्वतीच्या देहात सवज

व्याप्त झाल तेव्हांपासून शंकर पार्वतीच्या देहात अंतर्लीन होऊन तिच अर्धांग झाला म्हणून पुत्रवर्णपती हा शंकराचा मुद्दा मुलगा आहे!" अनुमुख ब्रह्मादेवाने आपल्या चारही तोंडांनी सर्व स्पष्ट सांगितले.

शंकर किर्तिलय विमूढ होऊन उभा असला पार्वती आपल्या बाळाच्या ईश्वर पडून राहत होती त्याच वेळी आकाशवाण्या झाली—'उत्तर दिशाला डोके करून शोषत असलेल्याचे डोके कापून माझ्या घडोला चिकटवा मी पुनर्जीविन होऊन उठेन.' तो पुत्रवर्णपतीचा आवाज होता.

पत्र पड्या! व शंकराच्या प्रमथवर्णांनी मारी पृथ्वी चाळून काढली तरी उत्तरेकडे

डोके करून शोषली एकही व्यक्ती दिशाला नाही. आणखी दुडकत शोषत असा असला सहाद्री पर्वतातल्या बिल्ववनात हत्तीच एक पांडुरेशुभ सिन्धू उत्तरेकडे डोके करून शंकराला शरण गेल्यासारखे पात्र घडलेच दिशाला.

ते हत्तीच शिखर म्हणजे देवळातील इद्राचा हत्ती घेरावत याचच पिल्लू हत्त एकदा इद्र वायव्य वाहन पुरावत इत्तीचा बसून येत असतां घेरावताचा मुलगा गजेंद्र हत्ती इद्राचा पाहूनही आपल्या घ्यासांत दुर्लक्ष करून पुढे जाऊ लागला इद्राला त्याचा राग जाळा व म्हणाला—'माझ्या वाहनाचा हा पोरगा आणि बाला इतका गंभ चढला आहे का?"

तेव्हा गजेंद्र आतपणे म्हणाला—'माझ बाबा आपले कर्तव्य पालन करीत आहेत म्हणून तू मला कमी संख्येचाच आहात कारण नाही!

"अरे, हत्तीच्या कारट्या! मी देवद आहे!" इद्र गर्वोक्तीने म्हणाला.

"होय तर मी गजेंद्र आहे! राजाच कोणी नागेंद्र आहे व खगन्बही झट! अस किंवाक इद्र आहेत। शंभर यज्ञ केलेच इद्र पदवी प्राप्त होते म्हणून कोणो वपश्रमा करू लागला मी तुझा भीती बालन तसे इद्राच कार मोठ आहे हे तू माझ्या

अभिमानात का मागून फिरता आहेस?' गजेंद्राच इद्राला विचारला.

इद्र यत्नातून जणू देव म्हणाला—'तुम हाकें तुटून पडो'

गजेंद्र तसेच म्हणाला शंकराच्या आज विवाह सभा मरीमुद्दा चावणार नाही त्या तुम्हून पडलेल्या भाड्या डोक्यातमोर तुला गान बंकिवाची लागल!"

गजेंद्र कसा त्रिकालज्ञानी आहे हे शाहीत नसल्यामुळे इद्राने गंभीर होऊन म्हटले—'तत्सम तू त्या विवाहकारावरच बिडवास करून जमिनीवर पडून रहा असा गजेंद्राला शोष देऊन इद्राने त्याला स्वर्गातून पळवून घेऊनले गजेंद्र सहाद्री पर्वतावर गहन निष्प शंकराच स्मरण करीत, वाचराच निवासस्थान कैलासपर्वत उत्तर दिशाला आहे तिकडे डोके करून झोपे

देव गजेंद्राचे डोके कापून घेऊन गंल न डाक शंकराने मुलाच्या घडाला चिकट- वन ठव राव पुत्रवर्णपती 'गजानन' होऊन हसनमखान उठून उभा राहिला

'माझ्या लाडक्याला हत्तीच माड' मला नाही बघवत!" म्हणत पार्वतीने डोळे गिटून बसल

तव्हा गजमुल कणभर स्वरात म्हणाला—'आई! तू इतकं मनाला का लावून घेतेस? व बहायच होत ते सर्व

निविघ्नपणे शार वधल नाही का? त्या दिवशी तुम्ही दोघांनी बिलीवर हत्तीच चिच पडत असता मला पाहिलेत ते आठवत नाही का? तोच मी विघ्नघर!"

पार्वतीला स्वप्न पडल्यासारखे ते वृत्त होळपासमोर उभं राहिले शंकराला मुद्दा तो विघ्ननाश आठवला

विघ्ननाश! तू आमचा मुलगा म्हणून अवतार घारण केला आहेस का? म्हणून का तू माझ्यासी वाव घालून युद्ध करण्यासाठी इद्र ठोकून उभा राहिला होतास आणि मला राग घावा म्हणून प्रयत्न केलास? आता मला तुझी सर्व अद्भुत लीला कळली" शंकर म्हणाला

या पंचमहाभूतांचे हिरवा, श्यामल, काळ
सुन्न व निळा रंग अनुक्रमे त्या पाचही
मुखांना होणे त्या ठोक्यांवर नक्षत्र गुलां
मारवी जाभून हातीं गवतनाथे या व
व मित्रा यांचे भक्तकीर्तन सत्यनाथाने
हाते व आकाशाची भरावरी करीत होते
त्याच्या भक्त हातात बकुल, परशु पाश
व कलशावरीवर त्रह्म विष्णू व महेश या
त्रिमूर्तीची शंख, चक्र, गदा, पद्म इतर
त्रिशूल, वज्रायुध, जपमाला व मङ्गल
वीणा, तलवार, शक्तीचा माला धर्मैशुद्धी
आयुध व वस्तू होत्या त्याचे रूप पाहण्या
साठी माया नर करून पाहण्याचे ठीक

“नाहीतर मू गजामुसला दिलेलं बघून
पुढे होईल हे कसे वाटलं तुला?” या
शब्दात गजाननाचे शंकराच्या भावनेचा
कसून दिले

शंकर म्हणाला—“चांगली खाठबण
करून दिलीस मी गजवामंमुद्धा कमरेला
बांधून घ्यायचे आहे गजमुल साक्या
मुलालाच तर आहे!” त्यानंतर शंकराने
गजवर्ष आणून काढलेला बांधून घेतले

शंकर नक्षपणे म्हणाला— विघ्नहर्त्रा!
तू शंख विघ्नरूप दाखव

तेव्हा विघ्ननाश गजानन आकाशा-
एवढा बाढला व त्याला पांढऱ्या पित्त
लागली पृथ्वी, आप, तेज, वायू व आकाश

त्याच्या तेजासमोर दिवून गेल व ते मान
वांकवून उभे राहिले सर्वांना एक भक्ति-
मंजरीस आनंद वाटला सरस्वती वीणा
हातात घळत गणपतीला आठवणारां भक्त
रंग वाजवू लागली, त्यानंतर आनंदाने
भैरव राग मधून मधून म्हणत मव
वानावरण विनादित केले रंग आनंदाने
अंकागने आनंदतांडव नृत्य सुरू केले

इंद्रासह कोटिकोटि देवांनी माना चक्र
बुन गजाननाचे वंदन केले. तेव्हा इंद्राच्या
कानावर “त्या होक्यासमोर मुला आपला
मान वांकवानी लागले!” हे गजद्वारा
म्हणत वाचक वारेवार आच्छादित व रंग
आले पुत्रगणपतीच्या वक्रावर बसले

डोके गर्जेद्राचेच आहे हे इशाला माहीत होते. ईश्र कान भरून तीन वेळे उठावघो काढून त्रिवार आपल्या पोटाडीत मारून घेऊन मनात म्हणाला-“गर्जेद्रा! तूच खरा त्रिकालहानी, ती अज्ञानी माझ्या गर्वोक्ती-बद्दल मला मारफ कर!” सर्व देवांनी श्रद्धाचे अनुकरण करून गजाननाला नमस्कार केला.

विश्वरूप धारण केलेल्या अवस्थेत असलेल्या गजाननाला शरकर म्हणाला-“विघ्नेश्वरा! तूच हे रूप पाहून यात अनेक विशेष अर्थ आहेत, जसे आम्हां सर्वांना वाटत आहे. ते सर्व कळावेत असे कुतूहल आम्हांला होत आहे!”

विघ्ननाश म्हणाला-“शिवभक्तांचा

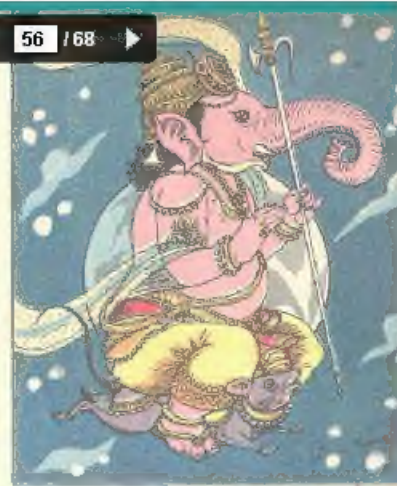
मेळावा म्हणजेच हे विश्व होय. सर्व विश्वाचे मातापिता असे हे जे पार्वती परमेश्वर आहेत त्यांचा मी पुलगा आहे त्यांना मी पुण्यावली वाढातो!” असे म्हणत गजानन हात ओढून गण झाला.

तेव्हा ब्रह्मदेव पुढे येऊन म्हणाला-“भक्त्यावतार धारण करून विघ्नेने सोम-कासुराचा बध केला आणि वेदांचे रक्षण केले. पूर्णचक्रासारखी मुहुर्वात कांती धारण करून विघ्नेश्वराने साक्षात् दर्शन देऊन ते वेद मला दिले, मला ज्ञान व सिद्धी प्राप्त झाली. त्यावेळी विघ्नेश्वराविषयी अनेक गोष्टी मला कळल्या. सकांत्य सिद्धीला मूल कारण विघ्नेश्वर आहे हे ओळखून मी विघ्नेश्वराचे स्मरण करून प्रथम पासून पुन्हा सृष्टीची रचना करू शकलो.

“विघ्नेश्वर हा विराट स्वरूप आहे. तो व्याप्त होतो म्हणूनच तो ‘विघ्नु’ म्हणवितो. आकाश, वायू, तेज, आप व पृथ्वी या पंच महाभूत गणांच्या तो अधिपती असल्या कारणानेच विघ्ननाश हा महा गणाधिपती झाला! लक्ष्मी व सरस्वतीचे निवासस्थान अशी तुझ्या पंच-मुखांतील दोन मळली मूळे आहेत. त्या पंचमुखांना पंच महाभूतांचे प्रतीक पांच रंग आहेत.

“हत्तीचे डोके हे मेघा व सक्ती दोन्हीचे प्रतीक आहे. पीट मोठे आहे एवढ्यावरच भागत नाही आवश्यक मेघा सुद्धा असली पाहिजे, हा त्याचा अर्थ होय! नव नवीन पक्काले पडत असतात व जुनी पडून जात असतात. त्यांचा असा अर्थ म्हावयाचा असतो की अनंत आकाशात नक्षत्रमंडले ग्रह, उपग्रह, गोल, लोक जसे सरभले असतात तसे हे लंबोदर होय. हा लवकरच एका छोट्याशा उदरावर असून फिरणार आहे. म्हणजे सूर्यचंद्रादी ग्रह महाभंडले मान्य आकाशात आपली गती न सोडता नियमितपणे फिरत राहणार व झूल व अलंकार घालून हत्तीची अपूर्व अशी स्वारी निघते तसे संपूर्ण ज्ञान विज्ञान सजून निघाले आहे असे म्हणावयाचे. विश्व-विज्ञानाचे प्रतीक म्हणजेच विघ्नेश्वर तो विज्ञानेश्वर नावेच ओळखला जातो.

“अखिल विश्वाचा अधिनेता व नियंता आहे तो. म्हणून अंकुश धारण करतो. बौद्धिक शक्तीचा विघ्नेश्वर मूल आहे. बुद्धिभ्रम होऊ नये यासाठी माथूर हत्तीला कांबूत ठेवतो तथा हा अंकुश हा मनो-नियंत्रणेचे प्रतीक आहे. प्रत्येक प्राणी व पदार्थ आपापल्या पायरीवर जागेवर नैसर्गिक नियमाने बांधलेला आहे याचे चिह्न म्हणून विघ्नेश्वराच्या हातात पाश

आहे. परिपूर्णता ही कधी कमीजास्त होत नसते याचे चिह्नस्वरूप स्थाने हातात कलषा धारण केला आहे. परवाने तो विघ्नांना छिन्नभिन्न करून टाकतो. सर्व विश्व हे नादात्मक आहे. चराचर सृष्टीतील कोट्यावधी आवाज ऐकू पडावेत यासाठीच स्थाने आपले एवढे मोठे कान ठेवले आहेत. हत्तीचे डोळे घसे वारीकसारीक वस्तू देखील पाहतात तसे विघ्नेश्वराचे डोळे वारीक असले तरी सूक्ष्मदर्शी आहेत. त्या डोळ्यांना परमाणुपासून तो ब्रह्मांडापर्यंत सर्वनिरख दिसत असते. त्याचे धक्कंड हे सर्व वांकड्यांना पुकाडे पुकाडे करून सरळ करणारे आहे. कोणतीही वस्तू कोठेही

Fullscreen

127

+

X

◀

⌂

▶

56 / 68

अली खोड सरळ किंवा वाकडी होऊन त्या बसतुपसत गोवते.

“असंधान्धाण्या समुद्धीला विघ्ननायकच अभिनायक आहे. तो भोजनप्रिय आहे, शरीर स्वास्थ्य चांगले म्हणून बौद्धिक बसतुपूर्ण आहे. फळफळावळ, पक्काने, पाले-भाज्या वगैरेला कधी नकार न देता तो स्वीकारतो. भाद्रपद महिन्यात हरीश्वरछे दग येताना व त्याच्या सोबेसारखी मुसळ्या-घार वृष्टी होते. मेघगणाचा नायक गण-नायक होय! विघ्नेश्वराने अवतार धारण केला तो याच भाद्रपद महिन्यात. भाद्रपद शुक्ल चवथीला जे विघ्नेनाश गणाधिपाची पूजा करतात त्यांना संकल्पसिद्धी लाभते व विघ्नांना तोंड देण्यास समयपूर्ण व प्रयोजनवान लाभते.

“जापल्या दाताची लेखणी करून ती उचलल्या शिवाय विघ्नेश्वराने आपल्या हातात पंचमवेद म्हणविण्यालायक मन्त्रा-भारताचे लेखनकार्य केले ते चिरस्थायी होणार. विघ्नेश्वराचा महिमा वर्णन करून

सांगणे माझ्या शारव्याला सोच्य नाही. कोणतेही कार्य प्रारंभ करण्यापूर्वी विघ्ने-श्वराचे स्मरण करून व त्याची पूजा करून सुरू केले पाहिजे. ‘शुभमस्तु!’ अशी अवयवमुद्रा धारण करूनच तो बसला आहे. महागणपति हा सर्वांचे प्रथम आराध्य दैवत आहे!” असे सांगून ब्रह्मदेव मीन झाला.

तेव्हा शंकराने सर्वांकडे एकदा पाहिले व म्हणाला—“ब्रह्मदेव म्हणाला ते सर्वांनी ऐकलत ना? विघ्नेश्वराची सर्वांना आधी पूजा केली पाहिजे!”

सर्वांनी होकारार्थी जिवार माना हल-विल्या. तारदाने पुराण आपल्या बोगबर मुण राग वाजवायला सुरवात केली तर सरस्वतीने तत्पुरुष राविणी गावला तुरनात केली. त्या वातावरणात पार्श्वी विघ्न नायकाला नमस्कार करू लागताच विराट रूप धारण केलेला विघ्ननायक म्हणाला—“आई! आई! नको!” आणि लगेचचिराट स्वरूप सोडून बालगणेश होऊन आईच्या पायांशी मिठी मारून उभा राहिला.

दिव्य दृष्टी

चंद्रपूर येथे चंद्रकांत नावाचा एक लहान बाणी रहात असे. तो भयंकर चिक्कु व लाभी होता. तो दुकानात अड्डा को वरी त्याच्या डोक्यात एकच एक विचार गोळन असे, मागण कोटचाधीश व्हायला युक्ती काय? एकदा चंद्रकांतच्या दुकानात एक गिऱ्हाईक बाल, स्थाने बोलतांना म्हटले की शेजारच्या रानात एक योगी येऊन राहतो आहे. त्याला अनेक दिव्य वक्ती प्राप्त आहेत.

दुसऱ्याच दिवशी चंद्रकांत त्या योग्याच्या येटीला निघाला. नमस्कार करून तो योग्याला म्हणाला—“ब्रह्मदेव, लवकर कोटचाधीश व्हायचा काही मार्ग असेल तर सांगण्याची कृपा करावी. एखादा मंत्र बसेल तर तो शिकवावा.”

तो योगी हसून म्हणाला—“बेटा, माण-साला आयव्यात सरे यश हे अंग मेहनती-

नेच मिळते तेच टिकाऊ असते. सहजी व मेहनतीशिवायचे वैभव क्षणभंगुर असते. हाच ती मूलसंन आहे!”

परंतु त्या वताराने चंद्रकांतच्या मनाचे समाधान झाले नाही. तो लहू बसूनच बसला तेव्हां थोडी थोडा चिडल्या-सारखा झोऊन म्हणाला—“तुम्ही इच्छा व महात्वाकांक्षा असाव्य दिसते आहे. म्हणून तू आणखी दुसरे काही तरी मागून ये!”

चंद्रकांतने थोडावेळ विचार केला व म्हणाला—“योगिराज, मला दिव्य दृष्टी देण्याची कृपा करावी.” योगी सात त्वरात म्हणाला—“हे तू मागतो माहेत हे घुडा योग्य नाही. थोड्या सपश्यनंतरच दिव्य दृष्टी माणसाला लाभते तरी मी दुसऱ्या तन्हेने तुला दिव्य दृष्टी येईल असे करतो.” असे सांगून योग्याने एक डबो चंद्रकांतला

दिलो व म्हणाला—“या डबीत काजळ आहे. हे डोळ्यात घातले तर दिव्य दृष्टी प्राप्त होते परंतु एकदा काजळ घातले की दिव्य दृष्टी एकदाच मिळते.”

चंद्रकांत ती डबी घऊन आनंदाने निघाला. वाटेत तो एकच एक विचार करीत होता की या काजळाने विव्य दृष्टी मिळवून कोटपाचीस कसे होईल? त्या विचारात तो मग्न असता एक काळा-कभिन्न चोर तलवार उपसून ससोर आला आणि त्याने चंद्रकांतला दवरतावून विचारले—“मी कांण आहे हे कळलं का तुला? मी शिष्या बॅरड आहे. माझ नाव ऐकून राजाचे शिपाई सूडा थर थर कापतात

तुझ्या जबळ असेल ते मुकाटघात काढून मादयासमोर ठेव!”

शिल्या बॅरडाचे नाव चंद्रकांतलाही माहीत होते. चंद्रपूरच्या राजाने त्याला कैद करून देशवास मदत करणाऱ्याला मोठे बक्षीस जाहीर केले होते.

चंद्रकांत चोराळा म्हणाला—“माझ्या जबळ काही नाही.” परंतु चोराळा ते खरे वाटले नाही. त्याने चंद्रकांतची मदती घेतले व शिष्या कांबरेला काजळाची डबी होती ती हिंसकावून घेतली. त्याने चंद्रकांतला ती डबी कसली म्हणून दवरतावून विचारले.

चंद्रकांतची बोवडीच यळली होती. त्याने त्या डबीतल्या काजळाचा महिमा सांगून टाकला. तेव्हा चोर म्हणाला—“छात, किशक दिवसापासून मी राजाच्या खजिन्यात जायला चोरवाट कोठे आहे का विचार करीत होतो. या काजळाने मला ती चोरवाट सापडेल. ठीक, तर मग मी सोडतो, चालता हो! तू जर का हे गुप्तित राजाला किंवा राजाच्या कोणत्याही तोंक-राला कळविलेस तर मी कैद होईन. परंतु माझा मुलगा बाहेर राहील तो तुझा मुलगा पाडल्याशिवाय राहणार नाही.” असे सांगून चोराने त्या डबीतले अर्धे अधिक काजळ काढून घेतले आणि नाहीसा आला.

चंद्रकांत घरी आला, कोटपाचीस म्हा-यर्ची रक्षा त्याच्या बोव्यातून नाहीशी झालेली नव्हतीच. तो काजळाची डबी कोनाडघाल ठेवून दुकानात निघून गेला.

चंद्रकांतच्या शेजाऱ्याची मुलगी कमलाचा साखरपुडा त्याच दिवशी होता. ती नटून तयार झाली. परंतु काजळ घालायला कोनाडघात हात घातला तर काजळाची डबी दिसली नाही. म्हणून ती शेजारच्या घरी काजळ मागून आणायला म्हणून चंद्रकांतच्या बायकोकडे आली.

चंद्रकांतच्या बायकोने कोनाडघात तिची नेहमीची डबी पाहिली, पण तो नव्हती.

तिच्या जागी तिला नुसरीच एक डबी दिसली. ती डबी चंद्रकांत ठेवून दुकानात गेला होता. ते साशान्त काजळच असेल असे समजून चंद्रकांतच्या बायकोने त्या डबीतले काजळ घालून कमलाला पाठविले.

लक्ष्मी काजळ घालून घरी आली तेव्हा तिचे वडील डोळ्यात पाणी आणून तिला म्हणाले—“मुली! मी पुढे लम्न एका धौमंत मूलाशी करून खाव अशी मी स्वप्ने पट्टात होतो. परंतु माझी ती स्वप्ने दिसून गेली आता लम्नाच्या वेळी किती लोकाना दोलवायला जमेल देवच जाणे!”

वडिलांचे दुःख दूर करण्याच्या हेतूने कमला म्हणाली—“बाबा, माझे आजोबा

सांगत ना की आपल्या घराच्या आवारात त्यांच्या वाडवडिलांनी पुरून ठेवलेला ठेवा कोठेतरी आहे, तो आपल्याला मिळाला तर आपण एकाएकी धौमंत नाही का होणार?”

दुसऱ्या क्षणाला बीज चमकानी तशी लक्ष्मीला घराच्या ईशान्य कोपऱ्यात जमिनीत पुरलेले हुंडे दिसले. ते सोन्याच्या नाण्यांनी भरलेले होते. ते तिने आपल्या वडिलांना सांगितले. तिच्या वडिलांनी त्या जागी खणून पाहिले तर तारोत्तरच तीन कलश सोन्याच्या नाण्यांनी भरलेले सांपडले.

कमला ही दिव्य दृष्टी कशामुळे मिळाली याचा विचार करीत असता तिला ते

Fullscreen

127

+

X

◀

⌂

▶

60 / 68

काजळ बाळवले. ते सांगण्यासाठी ती लगेच चंद्रकांतच्या घरी आली.

त्यावेळी कमलाला गल्लीत एक दबंदी होत असलेली ऐक्यला मिळाली—“रात्री राजाचा खजिना कोणी तरी चुरला आहे. चोराचा पत्ता सांगणाराचा बहा हजार सोन्याची नाणी दिली जातील :

नंतर ती चंद्रकांतच्या बायकोला घडलेली गोष्ट सांगून म्हणाली—“हे काजळ काही तरी अहिमा असल्यासारखे दिसते आहे. याच्या मदतीने चोराचा पत्ता काढून राजाला कळविता येईल व बहा हजार सोन्याची नाणी संपादन करता येतील.”

कमला चंद्रकांतच्या बायकोला हे सांगत असता पलीकडची बोजारीण सखुबाई ते ऐकत होती. ती काही एक बोलण्याशिवाय चंद्रकांतच्या घरावर पाळत ठेवून बसली.

रात्री चंद्रकांत घरी आला व कमलाला काजळाचा तो कायदा झाला तो ऐकून तो आपल्या बायकोवर खूप रागावला.

म्हणाला—“चोराचा खजिन पिले तर बहा हजार का एक लाख मिळाले तरच चोरांचा पत्ता सांगून.”

ते सखुबाईने ऐकले. तिने उजाड्यावर नवऱ्याला सर्व सांगून राजाकडे पाठविले. राजाला चंद्रकांतच्या घरातल्या काजळाची गोष्ट कळली. त्याने चंद्रकांतला बोलवून फांसीची वसती दिली व काजळाच्या डवीचे गुपित काढून घेतले.

राजाने चंद्रकांत जवळची डवी घेऊन चंद्रकांतवर आरोप लावला की त्याला चोराचा हेतू माहीत असूनही त्याने राजदरबारात बरी दिली नाही ती राजदोह झाला ! तरी चंद्रकांतला माफ करून राजाने सोडून दिले.

नंतर राजाने काजळाच्या मदतीने चोराचा त्याच्या गुप्तस्थानी जाऊन पकडले आणि खजिन्यातली सर्व संपत्ती परत मिळविली. चोराचा पकडण्याच्या कामी सखुबाईने केलेल्या मदतीबद्दल तिच्या बहा हजार सोन्याची नाणी इनाम म्हणून दिली.

सुमुहूर्त

रामशास्त्रींनी कंधांचे पाहून मुनीना गोंजारण्या याची येणारे स्थळ जाणे होते ते पाहून येण्यासाठी मुहूर्त ठरविला. त्यांचे बायको त्यांना म्हणाली—“हे स्थळ फार चांगले दिसते आहे. पुन्ही जमिनी मुहूर्त घेऊन आले. त्या भावी कोणी कुसऱ्याने त्या वृत्ताला पाहून साधर्युद्ध करून टाकला तर तुम्हाला या सुमुहूर्ताचा काय उपयोग होणार हो ? म्हणून ज्या पर्यायाने मुहूर्त कां नाही पडता ?”

रामशास्त्री बायकोला डोळे वटावून सांगू लागले—“जाणत्या मुहूर्तावर कार्यांर केल्या की कार्य निविघ्न पार पडते. तुला काय म, समकत की बरावाट मुहूर्त कोणता ते ?”

सैमटी ठरल्या मुहूर्तावर रामशास्त्री स्थळ पहायला निघाले. रात्री घरी परतल्यावर म्हणाले—“मुहूर्त पाहून निघाती होतो, म्हणून जिवंत परत आलो.”

“म्हणजे ?” बायकोने विचारले.

“आम्ही ज्या बेलगाबोवून जात होतो, ती वाटेत उलटली. माझ्याशिवाय प्रत्येकाला बरेच काही लागले.” रामशास्त्री म्हणाला.

म्हणजे तुम्ही सीतलपूर येना नाहीत वाटत ?” बायकोने विचारले.

“कां नाही, गेलो होतो. तेथे गेल्यावर कळल की कालच त्या भूवाचं मरण ठरल !” रामशास्त्री म्हणाले.

